15 kop.

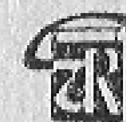
Holger Pukk

Kaks punast kaelarätti

Holger Pukk

KAKS PUNAST KAELARÄTTI

TALLINN · KIRJASTUS «EESTI RAAMAT» · 1985

E
P82

IV—VI

Kolmas trükk

Illustreerinud Maret Kernumees

Keskmisele koolieale.
Холгер Пукк. ДВА КРАСНЫХ ГАЛСТУКА. На эстонском языке. Художник-иллюстратор Марет Кернумеес. Таллин, изд-во «Ээсти раамат».
Toimetaja R. Aro. Kunstiline toimetaja H. Tikand. Tehniline toimetaja T. Tomera. Korrektor I. Torm.
ИБ № 5134. Laduda antud 27. 11. 84. Trükkida antud 22. 02. 85. Formaat 60×84/16. Trükipaber nr. 2. Kiri: baltika. Kõrgtrükk. Trükipoognaid 3,0. Tingtrükipoognaid 2,79. Tingvärvitõmmiseid 3,15. Arvestuspoognaid 3,02. Trükiarv 20 000. Tellimus nr. 6896. Hind 15 kop., raamatukoguköites 50 kop. Kirjastus «Eesti Raamat», 200090, Tallinn, Pärnu mnt. 10. Trükikoda «Kommunist», 200001, Tallinn, Pikk 2.

Pukk, H.

P 82 Kaks punast kaelarätti. — 3. tr. — Tln.: Eesti Raamat, 1985. — 48 lk., ill.

Jutustus sai 1952. aastal lastekirjanduse võistlusel teise preemia ja oli autori esimene raamat. Teos räägib pioneeride matkagrupist, kes avastab maja alusmüüri peidetud kaks punast kaelarätti. Jutustuse edasises käigus selgub, kes need kaelarätid sinna on peitnud. Raamatus on juttu pioneeridest, kellest said Suure Isamaasõja ajal võitleva partisanisalga sidemehed.

Illustreerinud Maret Kernumees.

P $\frac{4803010200—122}{901 (15)—85}$ 246—85

84.3E

Kallis lugeja, see raamat, mida Sa praegu käes hoiad, ilmus esmakordselt 1953. aastal. Suure Isamaasõja võidukast lõpust oli siis ainult seitse-kaheksa aastat möödas. Sel ajal elasid meie rahva hinges värskeina kõrvuti suur rõõm võidu üle ja sügav kurbus ning valu langenute pärast. Rõõm ja kurbus seisid käsikäes — nii võiks sõjajärgseid aastaid iseloomustada. Noist tundeist oli läbi põimitud kogu elu: igapäevane ülesehitustöö, sõprade-tuttavate jutuajamised, mälestuste meenutamised kodus või tööpaigal, isegi puhketunnid ja matkarajad... Kõik, mis oli seotud võidu ja uue, rahuliku elu ehitamisega, kõik see oli lähedane ja kallis, jõuduandev ja südantliigutav. Võidu emaks olid olnud kodumaa-armastus ja vaprus. Need kaks kumasid nüüd otsekui kutsuvad märgutuled ka läbi rahupäevade pingeliste tööde ja tegemiste.

Mu sissejuhatavad read said pisut paatoslikud ning natuke lennukad. Ja see ongi hea — just niisugune oli aeg, millest ühe killu pakub too raamatuke.

Jõudu Sulle lühikeseks jutuekskursiooniks oma sünnimaa lähiminevikku!

Holger Pukk

1

Vastu õhtut hakkas taevaservale kogunema suuri mustjassiniseid pilvemägesid. Nende helkiva krooniga mügarased tipud tõusid ikka kõrgemale, kustutasid päikese ja rühkisid taevalael edasi. Põldudele ning metsadele laotus kerge hallsinine kate. Oli vaikne ning rammestavalt soe. Autodest üleskeerutatud tolm jäi hulgaks ajaks rippuma maantee kohale nagu päratu pikk valkjas linik. Viimaks pääses valla tuul ning tõttas äkiliste hoogudega sasima puid ja põõsaid.

Tõotas vihma. Ja veel enne keskööd oligi käes niisugune äike, mida annab mäletada! Tuul paisus ägedaks tormiks. Külas hakkasid paukuma lahtijäänud uksed. Nagisesid tarad. Aedades kukkus pots ja pots õunu.

Mets kohises tumedalt ja raskelt. Aeg-ajalt murdus kuivanud oksi ning sadas alla käbisid.

Vihaselt mässas torm ka metsa äärde ülespandud telkide kallal. Rebis nööre, kangutas serva ja sakutas harja. Kuid ükski vai ega sõlm ei andnud järele. Matkajad olid teinud oma töö hästi.

Siis hakkas kallama rasket, jämedate piiskadega vihma. See paiskus jugadena telkide rohelisele riidele ja jäi seal pahaselt põristama.

Juba rebestas sügavmusta pimedust võimas violetne säde. Otse siinsamas kuuselatvade kohal. Läbi tuule ulgumise ja vihma pladina kostis raksatus.

Samas veeres kõuemürin kõmiseva ning kurjustava lainena üle laotuse ning mattis endasse kõik teised hääled.

Hommikuks oli loodus rahunenud. Päike paistis. Nurmed aurasid. Maanteel läikisid lombid ja rattaroopaisse olid tekkinud tillukesed kanalid. Majad külas olid otsekui värskelt pestud. Sõõrmeisse tungis niiskete puude, heinte ja mulla nimetut lõhna.

Tuult ei olnud. Mets seisis liikumatult, nagu tukuks ta pärast väsitavat ööd.

Piimanõude kolisedes sõitis maanteel vanker. Sellel istus tütarlaps ja trallitas kõlavalt. Lõbus viis tervitas värsket hommikut.

Pikkamööda, nööp-nööbilt läks lahti telgi uks ja hele sassis pea vaatas uudishimulikult välja. Paistis, et uurija jäi nähtuga rahule. Mõnusa ringutusega ronis ta pesast päikesepaistele.

See oli kaunis pikk, laiade õlgadega pruuniks päevitunud poiss. Käsi aeglaselt pea kohale tõstes hingas ta paar korda sügavalt. Toetas siis peopesad murule, viis jalad üles ja sooritas ilusa kätelseisu. Vetruvalt uuesti jalgadele maandunud, hüüdis poiss käskivalt:

«Hei! Maast lahti! Päike juba lõunas!»

Silmapilk kargasid telkidest välja kolm niisamasugust uniste silmadega sasipead. Neljandana ilmus telgiuksele ümmargune pruntis põskedega nägu, mille kõrge otsaesise kohal turritasid õlekarva harjased.

Magusasti haigutades torises ukseleilmunu pahaselt:

«Einoh, asi läheb ikka hullemaks! Magada ka ei lasta. Öösel igavene ragin ja mürin, hommikul Reinu kisa . . .»

Seepeale hakkasid kõik naerma.

«Sul, Toomas, on igal hommikul üks ja seesama laul!» Rein kallutas pea viltu, tegi virila näo ning venitas kaeblikult: «Ma-ga-da . . . ma-ga-da . . .»

Toomas näitas talle rusikat ja puges neljakäpakil telgist välja. Ta oli lühike ja paks. Vahel poisid naersid, et mis Toomal viga, ega tema pruugi jalgu vaevata, tema veereb!

«Teate, poisid!» alustas Jaan pisikese üleolekuga. «Mina ei tea, miks mõned äikest kardavad! Mina igatahes magasin kõige suurema rahuga. Mitte oimugi ei liigutanud.»

«Magasid sa küll! Muudkui kraapisid tekki üle pea!» heitis Endel. Astus Jaanile lähemale ja lisas õpetavalt:

«Selle fakti alusel võib oletada, et sa kardad äikest nagu kass vett! Sest inimene . . .»

«Kes? Mina?» solvus Jaan, torkas käed puusa ja ajas rinna ette, nagu tahaks ta oma kõhnavõitu kogule mehisust juurde anda. «See oli Vello! Ega ma temaks ole!»

«Vello magas nagu kott! Ainult korraks tegi silmad lahti. Siis, kui esimene prahvakas käis. Ära hakka jälle ärplema, sest öösel tähelepandud faktid räägivad sinu kahjuks,» seletas Endel, ja et loole punkti panna, keeras Jaanile selja.

«Või ko . . . kott ja faktid!» kogeles Jaan vihaselt. «Vello ei julge pimedas keldrisse minna . . . Säh sulle faktid! Miks sa neid ei näe?»

Vello ise ei pahandanud selle keldri-jutu peale põrmugi. Ei hakanud ka vabandusi otsima. Ta pruunid silmad vaatasid sõbralikult kaaslastele.

«Ei ma kartnud täna öösel jah midagi. Vist olin väga väsinud. Aga . . . aga pimedas on vahel kõhe küll! Ei tea isegi, miks.»

Ta häälest kõlas lepitav noodike. Nagu tahaks ta, et õigust jääks nii Endlile kui ka Jaanile.

«Kuulsite!» võidutses Jaan. «Ise ütles, et kardab! Näete siis! Aga mina! Mina küll ei karda!»

Paistis, et jagelemisele ei tulegi lõppu. Üks sõna meelitas teise välja, teine kolmanda ja nii see läks. Toomas näiteks alles sättis end «sõna võtma».

«Einoh . . .» alustas ta asjalikult. Ent kaugemale ei saanud.

«Teeme sörki kah või?» puistas Reinu hääl Tooma suure vaevaga kogutud mõtted paugupealt laiali.

Algasid hommikused laagriaskeldused.

Täna oli kolmas matkapäev. Õhtuks jõuavad nad Ilmjärve sovhoosi. Seal tahetakse tingimata juttu ajada tuntud lüpsja, sotsialistliku töö kangelase Ann Karuga. Järgmisel õhtupoolikul aga ollakse juba kodukolhoosis tagasi.

Kaart näitas, et kilomeetrit poolteist on vaja kõndida läbi metsa. Siis jõutakse maanteele, mis nad otsejoones sovhoosi viib.

Aga enne, kui poisid said teele asuda, selgus, et Jaani saapad on öö jooksul «jalga lasknud», nagu nende omanik ise ütles.

Hakati otsima, sest jalavarjude jalgalaskmisse keegi ei uskunud. Ja leitigi. Oja äärest. Üks ühe, teine teise põõsa all. Täpselt sealsamas, kuhu Jaan nad eile õhtul jalast võttes oli läkitanud. Öisest vihmast oli kummaski tubli kruusitäis vett.

«Einoh, väärt kamassid! Näe, kuidas vett peavad!» muheles Toomas. «Sihukeste eest tasuks küll rohkem hoolt kanda.»

«See on sinu töö!» alustas Jaan ägedasti. «Mina, mina juba oma saapaid . . .»

«Ah, ära minata kogu aeg!» leidis Toomas seekord õige kähku, mida vahele ütelda.

Kõik hakkasid naerma.

Jaanil ei jäänud muud üle kui nohiseda, saapad tühjaks kallata ning paelupidi õlale visata. Teiste naer pani tema mina-minale alati riivi ette.

Nüüd siis saadi viimaks astuma hakata.

Matkameestest paremal ja vasakul seisid kõrged tumerohelised kuused ja käharate kroonidega männid. Siin-seal paistsid silma heledamad laigud. Need olid kuuskede ja mändide vahele eksinud lehtpuud. Isegi mõned tammed sirutasid pea kohale oma jändrikke oksi. Rada oli läbi põimitud mügerike juurtega, mis vääneldes kadusid tee kõrvale samblasse. Aeg-ajalt kostis rähni usinat toksimist.

Kõige ees sammus Rein. Ja tema see oligi, kes äkki hüüatas. Poisid jäid seisma. Kui Rein juba häält teeb, peab midagi iseäralikku lahti olema.

Seal, kus puud olid teest kaugemale taganedes ruumi teinud

väikesele lagendikule, lebas risti üle raja suure tamme hiiglaslik tüvi. Lagendiku servas seisis kõrge õõnes känd. Murdumise ajal oli känd tüve küljest lahti kiskunud pikki valgeid pinde. Need sihtisid ülespoole nagu koletu suured valendavad hambad.

«Näe, mis öösel raksatas!» hüüatas Jaan ja pistis juurikaile komistades tuhatnelja jooksma.

Nüüd meenus kõigile öösel kuuldud raksatus. Küllap torm just siis tegigi vanale tammele liiga. Ja ega see tal raske olnud. Päris ime, kuidas õõnes vanake tänini oli püsti seisnud.

Uudishimulikult sagisid poisid ümber murdunud hiiglase.

Jaan oli jõudnud juba kännule ronida ja uuris õhinal selle tohletanud sisemust.

«Ära sa käega kobama hakka!» hoiatas Vello. «Äkki on ussid!»

«Ja kui ongi, mis sellest! Võtan sabast kinni!» ning keelaja kiuste pistis ta käe kännu põhja.

Ent otsekohe tõmbus Jaani kräsus pea nii imekähku õõnsusest eemale, nagu oleks keegi teda sealt malakaga ähvardanud.

Ärevalt käega vehkides karjus Jaan:

«Poisid! Mis mina leidsin!»

Esialgu ei pandud tema hõiskamist suuremat tähelegi. Ainult Toomas venitas ükskõikselt:

«Mis sa jälle keksid! Said ussil sabast kinni või!»

Ent seekord paistis, et Jaanil on tõsi taga ning asja uhkeldamiseks ülearugi.

Kiiresti kalpsas ta kännu pealt alla ja jooksis Reinu juurde.

«Näe, mis kännu põhjas oli!»

Jaani kitsal peol lebas plekist karbike. See oli umbes tikutopsi suurune. Karbi kaas ja küljed olid üleni roostetanud.

Ettevaatlikult võttis Rein karbi. Vaagis peopesal. Kerge. Väga kerge. Nähtavasti tühi. Raputades ei kostnud seest ka krabinat.

«Mõni asi! Roostes tops!» heitis Toomas käega. Ta oli juba harjunud sellega, et Jaan kõik endaga seotud tühja-tähja suureks puhub.

«Aga kuidas see sinna sattus!» tõstis Endel sõrme püsti, nagu tahaks ta Toomast hoiatada. «Selle fakti taga on midagi ...» Ja ta helehallid silmad tõmbusid kitsasteks piludeks, justkui oleks tal käsil keerulise matemaatikaülesande puremine.

«Kuidas jah?» kordas Rein aru pidades. «Vaja lahti teha!» otsustas ta siis ja võttis taskust nahkse kotikese noaga.

«Teeme lahti jah! Mina teen!» hõiskas Jaan ning hakkas mööda pluusi- ja püksitaskuid nobedasti nuga otsima. Ent kohe tuli talle meelde, et tema kahe tera ja hulga muude värkidega väits oli juba esimesel matkapäeval «jalga lasknud». Ja et ta pole sellest poistele veel hingatagi julgenud ... Karbi avamise aust tuli loobuda.

Põnevil jälgisid kõik, kuidas Rein püüdis noaotsaga läbi roostekorra kaane serva alla teed urgitseda.

Toomal pidi Jaaniga jälle ütlemiseks minema.

«Roostes tops ... Aga nüüd trügib nii lähedale, et minu jaoks polegi enam ruumi!» kurjustas Jaan, kelle vaatevälja Toomas oma tüseda koguga päriselt kinni mattis.

«Einoh, sina oled ikka see kõige tähtsam! Trügi kah, kes sind keelab!» soovitas Toomas vastu. Just nagu Jaani õrritamiseks küünitas ta näo Reinule veelgi lähemale, lausa salgajuhi sõrmede kohale. Einoh ... Üks karp on muidugi tühine asi. Aga kui seal sees tõesti peaks midagi olema!

Ka Vello oli uudishimulik. Ta kitsad tumedad kulmud olid tõusnud poolde otsmikku ja tõmbunud veel rohkem kaardu. Tundus, et ta on iga silmapilk valmis «ohoo!» ütlema. Kuid väga lähedale ta just ei tükkinud. Parem karta kui kahetseda! Viimati kargab sealt midagi ... niisugust välja!

Krigisedes tegi noaots endale kaane vahele ruumi ja surus selle lahti.

Igamees sirutas veelgi kaela. Vello ronis nüüd julgesti Reinu selja taha tüvele ja piilus üle salgajuhi õla.

Karbikese põhjas lebas mitmekordselt kokkumurtud paberileht. See oli tublisti koltunud ja kandis tillukesi pruunikaid roostelaike. Nähtavasti oli ta siin peidus olnud juba pikemat aega.

Rein keeras karbi kummuli ja koputas paberi välja. Seda lahti voltides tulid nähtavale tuhmunud jooned, ristkülikud ja tähed.

«Plaan!» sosistas Vello.

«Jah!» tõendas Jaan õhinal. «Ma arvasin kohe!»
Kui Rein oli paberitüki tamme tüveie laotanud, nägid kõik, et see oli ruudulisest vihikust rebitud leht, mille ülemisel serval seisis sõna «Heino». Alumiselt servalt võis poolkustunud tähtedest suurivaevu kokku veerida: «Tervitades Lembit.»
Lehekese keskele oli joonistatud tõesti mingi plaan. Väikesed, läbisegi paigutatud ristkülikud tähendasid kindlasti hooneid. Teistest eemal asuva ristküliku otsale oli tõmmatud tugev rist. Selle kõrvale oli joonistatud ühekordse maja otsaseina kujutis: viilkatus, kaks akent, neist veidi allpool väikeste ruudukestega märgitud alusmüürikivid. Ühe ruudu keskele oli jällegi tõmmatud rist.
«Oi . . .» õhkas Vello. Ta nägu õhetas. Kulmud olid alla laskunud. Vaade muutus unistavaks ja üle kaaslaste kuskile eemale vahtides sosistas ta salapäraselt:
«Varandus . . . peidetud varandus . . . Me läheme ja . . .»
«Jah-jah! Varandus, peidetud . . .» hüples Jaan teisi müksides, ega unustanud lisamast: «Näete, mis mina leidsin!»
«Einoh, kas nüüd just varandus . . .» venitas Toomas vanamehelikult. Aga võis aru saada, et ka tema on meelsasti valmis seda uskuma.
Rein ja Endel polnud siiamaani musta ega valget öelnud. Üksisilmi uurisid nad mõistatuslikku plaani. Siis pöörati lehel teine külg ja silmitseti ka seda. Ent sinna polnud tundmatu plaanijoonistaja pliiats kriipsugi vedanud.
Endel korjas paberilehe tüvelt enda põlvele. Kissitas silmi, sasis juukseid ja jäi, sõrm püsti, plaani tunnistama. Nüüd pidi mingi otsus tulema! Aga see võttis aega, nii et Reinulgi hakkas kannatus katkema.
«Noh?» küsis ta kärsitult.
«Võib oletada, et plaan on kiiresti joonistatud,» selgitas Endel. «Näete, ruudud on tõmmatud hooletult ja . . .»
«Noh, ja mis sellest? Näe, kus leidis Ameerika!» pomises Toomas pettunult.
«Sellest on niipalju, et joonistajal oli kindlasti kiire . . .» arutas Endel edasi. Aga nüüd oli temagi tarkus otsas ja uuesti tõusis käsi juukseid sorima. See lugu on keerulisem igast matemaatilisest pähklist. Neid lahendab ta ometi päris krõps ja krõps.
Rein istus ja seadis plaani enda põlvedele.
«Kui kaua see peaks siin tüves seisnud olema?»
«Oi, aastasadu!» pahvatas Vello kärmesti. Ta ei suutnud oma kujutlusi ohjades hoida ja need kihutasid galoppi lastes minevikku. Juba nägi ta vanaaegses riietuses võõraid sõjamehi. Nende eest põgeneb eesti sõdalane. Hüppas tamme taha peitu. Poetab karbikese õõnsusse ja . . .

«Pea nüüd ikka, Vello!» naeris Rein ja tõukas sõpra kergelt rindu, nagu tahaks ta teda üles äratada. «Jälle sa tikud perutama!»
Vello lõi silmad maha. Ta teab ju isegi, et tihti pole kõik nii, nagu kujutlus talle ette maalib. Aga mõte kohe kipub lendama ja rändama. Eks katsu teda kammitsasse panna!
Tasakesi libistas Endel sõrmedega üle Reinu süles lebava plaani.
«Einoh! Asi on tõsine. Näete, poisid, Endel katsub fakti juba näpuga! Pea ei võta enam!» kõhistas Toomas naerda.
«Kas nüüd varandus . . . Aga mingi saladus on siin tingimata peidus. Võib oletada, et . . .» ei teinud Endel Tooma märkusest väljagi.
«Saladus! Jah-jah!» vadistas Jaan kohe rabedalt. «Äkki hakkab sealt salakäik! See viib tont teab kuhu!»
«Juba ronid sa ka Vello ree peale!» porises Toomas. «Kuld ja kard, kalliskivid, salakäigud . . . Einoh, titad mis titad!»
«Eks ütle siis ise, mis see tähendab!» ei andnud Jaan alla. «Ütle! Ei tea! Aga minu jutt kah ei kõlba!»
Vaidlejaid sundis vakka jääma Reinu hääl. Ta oli otsustanud, kuidas hakata saladuse jälgi ajama.
«Kõigepealt uurime välja, mis koht see siin plaanil on!»
Vastuseks puhkes niisugune kära, nagu oleks koos vähemalt rühmajagu poisse. Kõik olid jalamaid Reinuga ühel nõul: vaja välja uurida jah!
«Küllap see on mõne lähedase küla plaan,» arutas Rein edasi. «Üks küla asus seal, kus me ööd olime. Mäletate? Kas seisis seal mõni maja teistest eemal?»
Selle peale ei osanud keegi midagi kindlat öelda.
«Sinna on ainult paarsada meetrit. Endel ja Jaan lähevad vaatama!» korraldas Rein.
Nagu tuulispea kadusid poisid okste ragina saatel puude vahele.
Imetledes vaatas Toomas Reinule. «Näe, leidis otsa kätte, kust seda kera harutama hakata!» Ja oli endale pahane: «Mõtle ja mõtle — ei tuhkagi! Aga tema — kohe käes!»
Rein tõmbas taskust matkakaardi ja laotas samblale. Asuti otsima teist lähedast küla. Peagi selgus, et kohe metsa taga on suur asula. Ja et nende matkatee viib päris küla külje alt mööda.
Lõõtsutades ja juurikatele komistades jõudis tuulispea tagasi.
«Ei . . . ei ole!» hingeldas Jaan. Kähku maha istunud, kahmas ta oma paljad varbad pihku. Eks need olid pidanud metsateel mõnegi vopsu välja kannatama.
«Seal on kõik majad kobaras koos nagu linnas,» selgitas Endel lähemalt. «Kuuse otsast vaatasime. Kuusk oli veel künka otsas. Nii et eksitust ei saa olla. Ülevaade oli hea!»
Tuli asuda teele.

Kiirustades kahmas igaüks oma seljakoti. Ja Toomas sai seekord õige tublisti sarjata. Reingi niheles juba kärsitult, kui Toomas aega-küll-näoga oma reisipauna rihmu harutas.

Mets läbiti kiirmarsil. Ei uurinud Jaan samblikke ega palunud peatusi teha. Aina astus ees kõndiva Endli kandadele ja pahandas:

«Keri ometi rutem!»

Isegi Toomal polnud isu arutada, kui palju sellest metsast ehituspalke võiks saada. Muidu rehkendas ta seda iga metsa vahel. Toomas on kodukolhoosi ehitusbrigaadi alaline abimees, võiks öelda, et peaaegu brigaadi liige. Jõuab küll vähevõitu, aga mis tehtud, see ületegemist ei vaja!

Varsti hakkasid puude vahelt paistma esimesed majad ja vilksatama lapikesed kuldkollast viljanurme.

Veel mõned sammud ja — siis!

Kõik olid kindlad: just selles külas peab too märgitud maja olema.

Mets lõppes äkki, nagu oleks ta nööri järgi maha saetud. Poisid peatusid mätliku karjamaa serval. Veidi maad edasi langes tee allapoole. Kolhoosiküla seisis justkui suure madala kausi põhjas. Siit, kõrgemalt vaadates olid maad-majad nagu peopesal.

Kiiresti libises viis silmapaari üle kolhoosi värviküllase, laigulise pildi. Kus on üksik maja?

«Näe, seal!» hõiskas Jaan ja vehkis nii ägedasti käega, et kaaslased ei saanud esiotsa arugi, kuhu poole vaadata.

«Mis sa vehid nagu veski!» pahandas Toomas.

Ja siis nägid juba kõik. Laugjale nõlvakule tõusva rukkipõllu ääres kükitas tõesti üksik maja. Ilmselt alles pooleldi valmis, sest katusekorra ja ühe majapoole aknaaugud olid laudadega kinni löödud.

Endel tähendas, et teistest majadest asub see vähemalt kolmsada meetrit eemal.

Maja ümbrus paistis olevat lage. Siin-seal hakkas silma ainult üksikuid tumerohelisi säbruseid laike. Vististi marjapõõsad.

Poolviltu poiste suunas vaataval otsaseinal mustasid kaks akent. Täpipealt nagu plaanil märgitud!

Rein tõmbas taskust roostetanud karbi ja võttis sellest lehekese. Plaani ja küla üldpildi võrdlemine kinnitas, et nad on tõepoolest õigel kohal.

«Mis nüüd saab?» kostis Vello tasane ja veidi ehmunud hääl. Unistada oli hea, aga tegutseda ... See saladus, see kohutab!

«Lähme! Kangutame selle kivi vundamendist välja!» rebis Jaan juba Toomast varrukatpidi endaga kaasa. Ta silmad mustade kulmude all välkusid ettevõtlikult.

«Einoh, oota nüüd,» puikles Toomas vastu. «Vaja enne arutada, kuidas minna ja ...»

«Ooh, sind küll!» heitis Jaan käega. «Arutada, arutada ... Lähme, Rein! Eks ole!» krapsas ta abi otsides salgajuhi poole.

Ent ka Rein raputas pead.

«Näed ju, inimesed on põllul. Hakkame maja juures kangutama, aetakse kohe minema. Tuleb õhtuni oodata!»

«Õigus!» tõendas Endel. «See on igatahes täitsa fakt!»

«Ooh, oodata ... Terve päev!» ja Jaan heitis nördinult pikali. Näis, et isegi ta uljas juuksetutt jäi nukralt ripnema.

«Näed siis nüüd! Arutada, arutada — aga oligi vaja arutada!» ei saanud Toomas jätta Jaanile nina alla hõõrumata. Ta libistas matkakoti seljast, istus ja hakkas puhkides saapaid lahti nöörima. Kiire käik oli Toomal naha kuumaks võtnud. Saabastega hakkama saanud, pistis Toomas käe tasku. Hommikul sai kena krõbe leivakannikas sinna targu tagavaraks pistetud. Nüüd oli seda mõnus näsida.

«Ega midagi! Lööme telgid jälle üles!» kamandas Rein.

Nii tehtigi. Aga telkide seadmine läks visalt ja virilalt. Üldse ei tahtnud täna miski edeneda. Ei taimede kogumine herbaariumi jaoks, ei matkapäeviku kirjutamine. Isegi suplemisel jõekäärus ei olnud õiget maiku juures. Karbike, plaan, märgitud maja — need kripeldasid kogu päeva meeles. Iga natukese aja tagant saatis üks või teine vilksti pilgu põlluäärse maja poole.

Pärast lõunast sousti-kartulit heitsid poisid telkide ette laisklema. Kõht oli täis, metsaserval tuulevaikne ja soe nagu katlas, aga ometi ei kippunud silm looja.

Rein keeras end kõhuli, toetas oma tugeva nurgelise lõua rusikale ja hakkas jälgima askeldusi kolhoosis.

Aida ees laoti kahele veoautole viljakotte. Siis tuli maanteel nähtavale tolmupilv ja majade vahele kihutas tumedates riietes mootorrattur. Kaugemal masindati vilja. Küla lõpus valendasid pika hoone sarikad. Metsatuka taha olid peitu pugenud koolimaja ning spordiväljak.

Pilt oli Reinule tuttav. Midagi selletaolist võib näha ka neil Koidu kolhoosis. Ainult et koolimaja külje all jõe ääres on nüüd ujula. Ise tegid. Pladistasid vees ja rammisid poste ... Seda lugu annab mäletada! Poisid olid täitsa teist plaani kui klassis tunni ajal. Justkui ära vahetatud! Esimene venivillem Toomas oli nüüd esimene ja viimane töörabaja. Aga suur mina-mees Jaan ei saanud naela korralikult puusse ega haamrile vart taha. Vello oli ihu ja hingega asja juures, ent üksnes siis, kui näpuga näitasid, mida teha tuleb. Aga Endlist poleks küll uskunud, et kamandama kipub. Vihtus tööd, aga veel rohkem õpetas ja käsutas.

Rein keeras end uuesti selili. Ta kõrval lamas Vello. Käed pea

alla pistnud, vahtis Vello taevasse, kus libisesid aeglaselt üksikud valged pilvetükid. Äkki hakkas ta tasase häälega ja unistavalt jutustama:

«Õhtul siis läheme. Ümberringi on pime. Ainult kuu paistab . . . Võtame välja ühe kivi, siis teise . . . Oi! Ongi auk! Ja trepp viib alla . . .»

Vello jutustus rändas kummalisi radu, kuid seekord ei katkestanud, ei naernud teda keegi. Nii hea oli kuulata.

Kui Vello jõudis tohutute salapäraste varandusteni, jätkas ta õnnelikult naeratades:

«Koolile ostame kinoaparaadi. Niisuguse pärisaparaadi. Suure. Siis saab igal õhtul filme vaadata. Meie Koidu kolhoosile jälle ostame kõik masinad, mis üldse on olemas . . . Ja noh, ekskavaator tuleks ka muretseda. Las müttab Hundisoos. Maaparandusjaama oma võib siis kuskile mujale minna!»

«Jah, seda võiks küll teha . . .» kostis Endli harjumatult pehme ning unistav hääl.

Kohe tõusis ta istukile ja hakkas otsekui häbenedes tasakesi naerma:

«Näe, viimati hakka ka Vello järel õhulosse ehitama!»

Õhulossid jah. Seda muidugi. Ent Vello oli jutuotsa niisuguse raja peale juhtinud, mis kõiki kaasa tõmbas. Sala-aarete abil sai igamees jalgratta ja fotoaparaadi ja mootorpaadi kodujõele ja kilode viisi pähklišokolaadi ja . . . Soove-unistusi juba jätkus!

2

Siis, kui päike oli kuuselatvadega hüvasti jätnud, asusid Rein ja Vello teele.

Kogu salgaga luurele minna polnud mõtet ja nii otsustas loos, et «õnneseened» on nemad kahekesi. Kui «trepiots juba paistab», kutsuvad nad teised appi.

Kadedalt jälgisid kaaslased, kuidas kaks luurajat nõlvakust aegamööda alla laskusid.

Lõkke ääres algas kärsitu ootamine.

Rein ees ja Vello tema kannul, sammusid poisid piki tasa sahiseva rukkipõllu rohtunud serva. Kraavikaldail põõsastes saagisid väsimatud viiuldajad — rohutirtsud. Kolhoosi majad paistsid läbi hallika õhtuse vinetise. Siin-seal lõid helendama akende kollakad nelinurgad.

Vahetevahel kostis üksikuid hääli. Kuskil tõreles perenaine koeraga, siis kilkasid lapsed ja — jälle oli kuulda ainult usinaid poognatõmbajaid põõsastes ning rukkinurme ühetasast vaikset-vaikset kahinat.

«Rein, kas sa ei karda?» küsis Vello usaldavalt. Rada oli muutunud laiemaks ja nad kõndisid nüüd kõrvuti.

«Ei karda. Mis siin karta on!» vastas Rein rahulikult.

«Ega ole jah. Siiski nagu imelik on, salapärane ja . . .»

«Seda küll,» nõustus Rein. «Aga karta pole küll midagi . . . Näe, hakkab jälle pilvi koguma. Tähti polegi enam. Mäletad, kuidas me Tartu tähetornis ekskursioonil käisime? Toomast ei saanud teleskoobi juurest eemale . . .» veeretas Rein jutu hoopis teise kanti.

Vello rahunes. Nii hea on minna koos tugeva ja julge sõbraga. Tema ei pelga ja sina oled seepärast ka palju rahulikum. Küll see Rein on ikka üks tore poiss! Vähe ta ju räägib ja ikka asjalikult, aga missugune hea sõber. Teist niisugust ei leia mitte kusagilt! Nagu seegi kord enne matkale tulekut . . . Küsib: «Vello, kas sul seljakotti on?» Ja kui kuulis, et ei ole, tõi puldanit, aitas välja lõigata, õpetas kokku õmblema. Jändas tema, Velloga, mitu päeva. Ning ei vihastanud, kui Vello ikkagi mõlemad taskud valesti peale õmbles.

Ja ega Rein üksi. Toomas, Endel, Jaan. Kõik on sõbrad mis sõbrad. Vahel naeravad teda, aga see nagu peaks nõnda olemagi. Teistmoodi oleks igav. Toomas nagu polekski selline mõnus ja kodune, kui ta vahetevahel ei poriseks. Endel näeb juba su näost, kui sa matiga kimbus oled, ning pakub ennast kohe abimeheks.

Nõnda arutledes Vello ei märganudki, kuidas nad pärale olid jõudnud. Mõne sammu kaugusel mustendasid kaks tühja aknaava. Vello surus end kähku Reinule lähemale.

Külg külje vastas hiilisid poisid läbi rohtukasvanud aia ning seisatasid maja ees. Siin kasvas kõrge puhmas mingisuguseid lilli. Küllap olid need kunagi selleks istutatud, et aknaesist õdusamaks muuta. Arvatavasti oli ehitaja niipea, kui maja üks ots valmis sai, kohe ka sisse kolinud. Teine pool ja katusekambrid aga jäid millegipärast valmis ehitamata.

Lillepuhmast mööda pugenud, kükitas Rein maha ning hakkas kompama madalat paekividest laotud alusmüüri.

«Mitmes kivi see oli?» sosistas Vello nõutult. «Kahju, et ei märganud plaani pealt ära lugeda.»

«Ma lugesin. Seitsmes!» vastas Rein poole häälega.

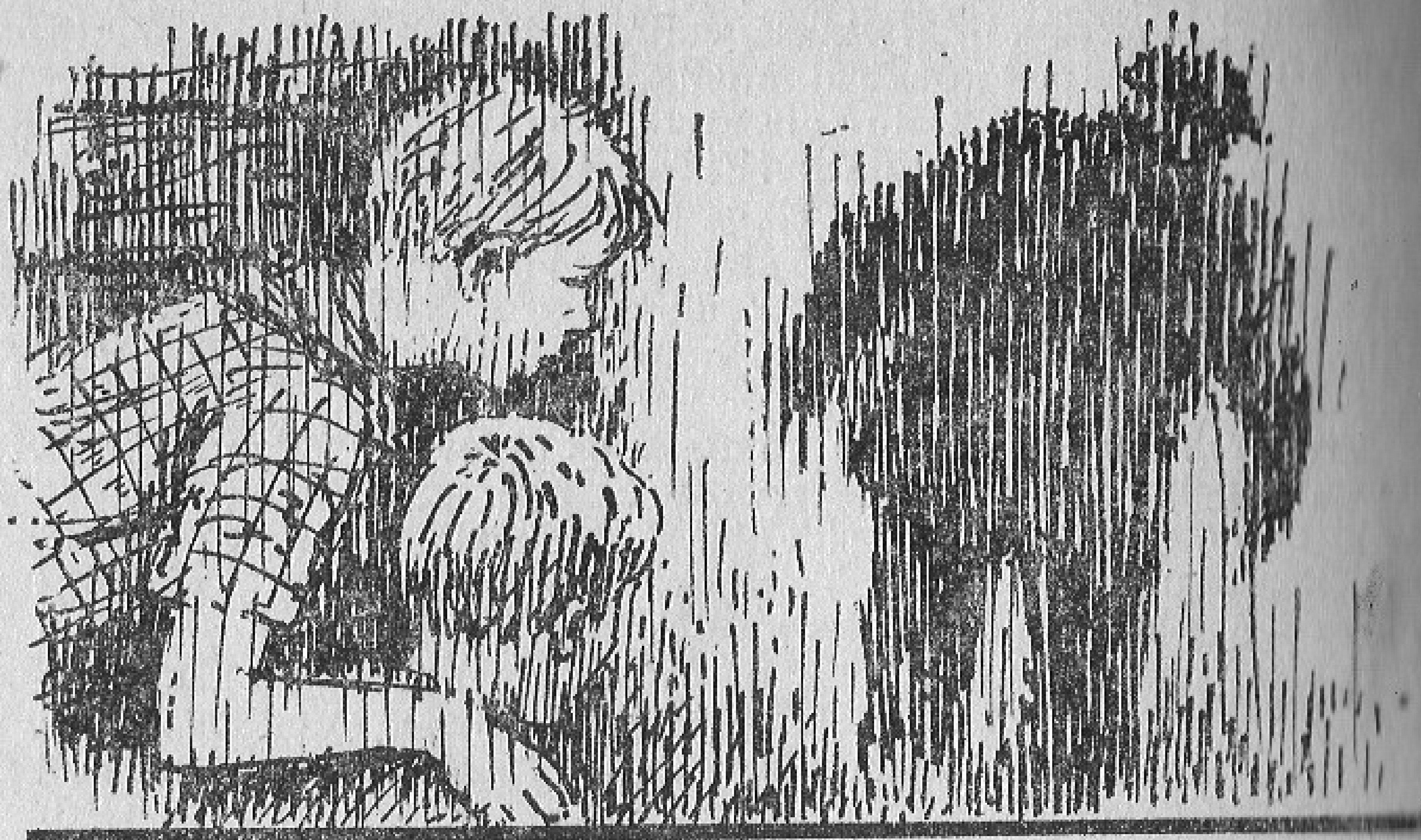
Äkki kostis veel kellegi sosinat. Summutatud hääl ütles:

«Kuule! Keegi sahistab väljas!»

Kohe pomises teine hääl rahustavalt:

«Ah, kes siin sahistab. Tuul põõsas . . .»

Vello haaras sõbra käsivarrest. Ta kulmud tõusid kõrgele nagu ehmunud linnud. Ka Reinu süda oli erutatult peksma hakanud. Hingamine muutus katkendlikuks. Ta pigistas tugevasti Vello õlga. Ja Vello taipas, et Rein ütleb talle: «Ära karda!» Ometi tun-

dis ta, et neil sõnadel pole jõudu. Sest ta lõug hakkas narril kombel värisema.

«Läh... lähme ära!» puudutas Vello huultega Reinu kõrva. Sõber raputas ägedasti pead ja tõstis sõrme suule.

Nad liibusid tihedasti vastu maja alusmüüri ja julgesid vaevalt hingata. Kõik jäi vaikseks. Ainult üks hilinenud tirts seadis siinsamas põõsas viiulit häälde. Eemal haugatas koer paar korda kurjalt.

Kas tegi erutus nendega halba nalja? Või olid nad tõepoolest sosistamist kuulnud?

Korraga kostis majast naginat ning tümpsivaid samme. Keegi komistas millelegi, kirus surutult. Seejärel ütles kärisev hääl poiste pea kohal:

«Ma lähen toon siis hobuse. Täna tuleb pime öö. Just paras äriotsa teha!»

Teine hääl ümises nõusolevalt.

Siis läksid mehed akna alt kaugemale. Kääksudes avanes uks ja pimedale õuele ilmus pikk vimmas kogu. See seadis sammud kolhoosi keskuse poole.

Rein haaras nagu pihtidega Vello käest.

«Ma lähen talle järele,» hingas ta Vellole juustesse. «Sa valva siin seda teist. Ära lase silmist.»

Vello klammerdus kahe käega Reinu külge.

«Ära mine!»

«Vello!» Reinu sosin oli käskiv. «Sa jääd siia!»

See järsk, isegi kuri toon oli nii ootamatu, et Vello ei julgenud vastu vaielda. Ja selleks polnud ka enam võimalust. Küürutades jooksis Rein põõsastesse.

3

Vahepeal oli öö juba võimust võtnud ja mässinud kogu ümbruse oma musta kuue hõlma. Pea kohal lõid aeg-ajalt virvendama üksikud tähed. Särasid mõne silmapilgu ja kustusid siis jälle. Võis arvata, et taevas rändasid tihedad pilvesagarad.

Üksi jäädes nihutas Vello end akende alt maja nurga poole. Leidis lillepuhma tagant laperguse kivi, istus ja tõmbas põlved kõrgele lõua alla.

Hirmu enam ei olnud. Ja mida kartagi! Pimedus varjab teda kõigi silmade eest. Majas olijal ei või pähegi tulla, et siin väljas keegi istub ja teda valvab. See mõte tegi Vellole isegi nalja. Ta tundis äkki end väga kindlana ja uhkena. Muiates piilus ta läbi lillepõõsa akende poole: «Sina seal... Ma olen sinust üle! Valvan sind ja sa ei teagi!»

Majas valitses vaikus. Ei ainustki kõpsu, mis oleks jutustanud, et toas on inimene.

«Viimati jäi tukkuma,» arutas Vello. «Aga mis mehed need küll võiksid olla? Mis asju nad öösel ajavad? Mis asi see äriots peaks olema? Kahtlane lugu. Väga kahtlane. Aga nemad Reinuga lahendavad ka selle mõistatuse. Küll poisid teevad alles silmad, kui ta rääkima hakkab! Ja keegi ei tohi öelda, et mis sa nüüd jälle kokku luuletad. Ta soovitab kohe: «Kui ei usu, küsige Reinu käest!» Rein aga noogutab tõsiselt ja poisid jäävad uskuma ning vaatavad teda ikka suurema aukartusega.»

Korraga kostis majast tasane rapsatus ja aknaavas sähvatas hetkeks valgus.

Vello kohkus ja vajus kössi. Aga kohe ajas ta end jälle sirgu. Mees tõmbas tikust tuld ning pani suitsu põlema. Ja tema juba ehmatab!

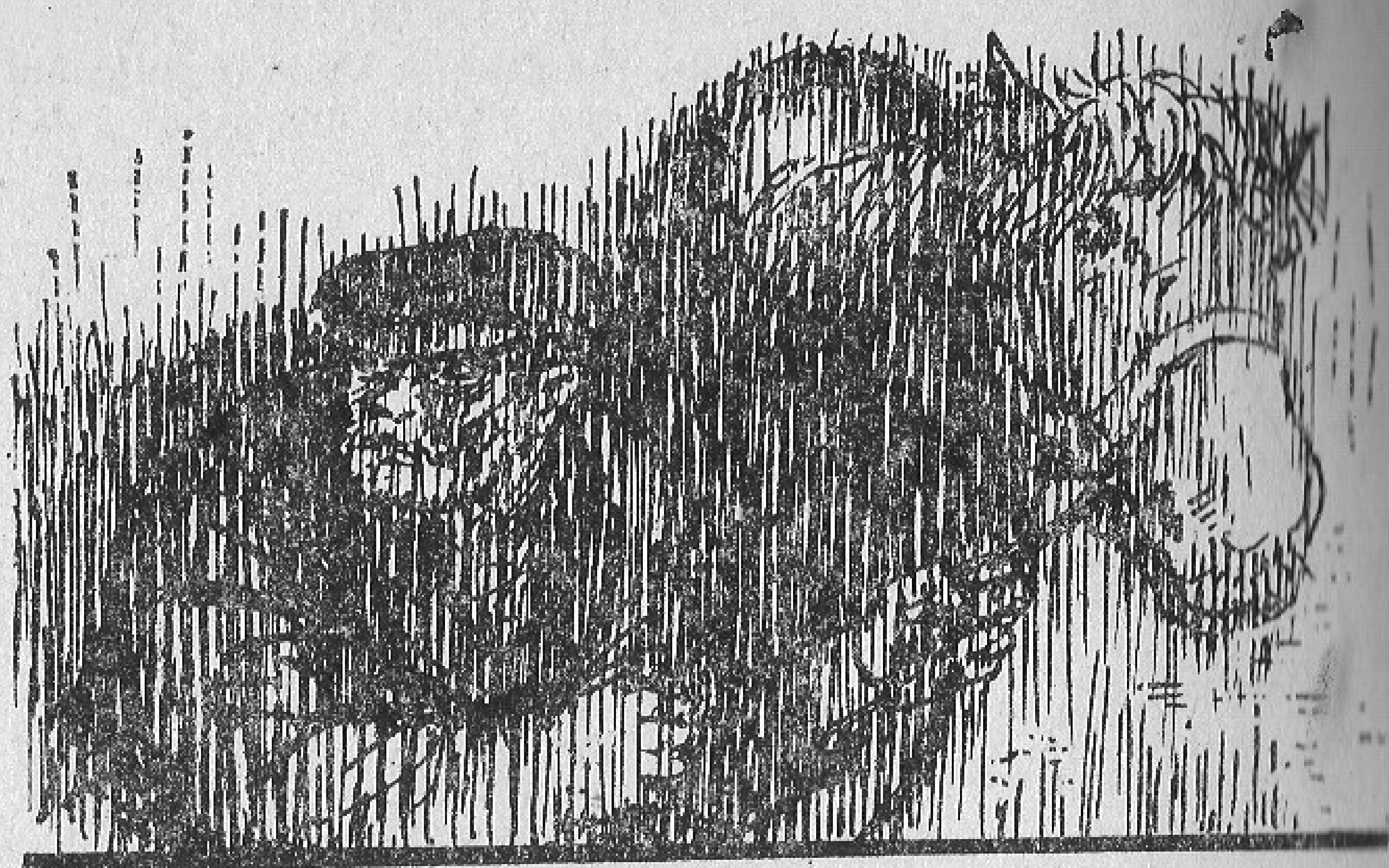
«Ära arvasin!» muheles Vello endamisi ja sirutas hooletult jalgu. Need tikkusid kägaras istumisest kangeks jääma.

«Ei tea, kui kaugel Rein peaks olema?» mõlgutas Vello edasi. «Reinul on kindlasti juba teada, kes see kühmus turjaga mees on ja kus ta elab... Kes need mehed ometi on? Kahju, et Endlit siin ei ole. Küll tema saaks oletada ja sõrmega vehkida!»

Järsku torkas Vellole pähe rabav mõte. See tõukas ta isegi kivilt üles.

«Jah, miks ei või olla! Need mehed tulid sedasama salapärast varandust otsima mis meiegi! Ja leidsidki juba! Nüüd hakkavad hobusega ära vedama!»

Edasi Vello enam arutada ei saanud. Äkki hakkas tal ninas

midagi nii magusasti kõdistama, et... Oh! Ei tohi aevastada!

Vello pigistas suu kõvasti kinni ja püüdis mitte hingata. Nii muutus aevastus isesuguseks veidraks kurguhääleks. Pimedas kõlas see eriti jubedalt.

Kohe paugatas uks ja majas olnud tundmatu jooksis ülepeakaela Vellost mööda.

«Mis nüüd?» Valvur vahtis põgenejale nõutult järele. «Ei tohi silmist lasta!» Ja pikemalt kaalumata pani Vello jooksma. Sinnapoole, kuhu mees oli kadunud.

Eemalt kostis okste raginat. Sellele järgnes matsatus.

«Ahaa! Komistas ja kukkus!» rõõmustas Vello ning tormas hääle suunas edasi. Ümberringi polnud näha paari sammu kauguselegi. Mitu korda jäi jalg millegi taha kinni. Aga ninali ta siiski ei lennanud. Ainult oksad kriipisid valusasti paljaid sääri ja käsivarsi.

Siis tabas kõrv vankri loginat. See tuli pikkamööda lähemale.

Vello jõudis teeäärse kraavini. Eesjooksja oli kadunud. Kartlikult ringi piiludes kükitas Vello kraavi põhja. Nüüd, kus jooksuõhinat enam polnud, haaras teda hirm. Mis siis saab, kui see mees kuskilt välja kargab? Kes siin pimedas näeb... Ja otse tema kallale!

Vankrimürin oli jõudnud siiasamasse. Just siis libises pilv kuu eest kõrvale. Vello nägi, kuidas temast veidi paremal hüppas keegi üle kraavi maanteele. Kostis kähe hüüatus. Kõrge laudkastiga vanker peatus otse Vello kohal.

Juba ruttas piki maanteed veokile järele kuu ette ujuva pilve

must vari ning mähkis vankri koos meestega endasse. Ümberringi oli jälle kottpime öö. Üksnes helendav pilveserv näitas, kuhu kuu oli peidetud.

Kärisev hääl küsis järsult:

«Kes seal on?»

«Mina!» kostis teine hingeldades.

«Mis sa siin kaaberdad? Pidid ju ootama!» päris esimene hääl pahaselt.

«Ei viitsinud. Igav hakkas. Mõtlesin, et kõnnin vastu,» vabandas teine ikka veel lõõtsutades.

Vello naeratas pilkavalt: «Ära valeta! Hoopis hirm hakkas, kui ma aevastasin!»

«Mis sa siis ähid, nagu oleksid versta maha lidunud!» käristas vankrisistuja nöögates. «Eks sul jälle sahises kuskil ja tegid vehkat!»

«Ah, mis sa nüüd! Kuulsin, et vanker tuleb, tegin paar sammu jooksu... Tead ju, süda mul na viletsavõitu.»

«Roni üles! Näe, siin on laud, istu!»

Peagi hakkas vanker uuesti logisema. Kostis plaksatus. Küllap nähvati kaeramootorile piitsaga.

«Kus Rein on?» välgatas Vellol läbi pea. «Vist kaotas mehe jäljed ära. Või on tal kõik teada ja otsib mind praegu maja ümber taga? Ei usu. Kindlasti sõitis mees tal käest... Mina ei tohi neid kumbagi nüüd silmist lasta!»

Ja Vello ronis kraavist maanteele ning hakkas sõitjatele järele jooksma.

Peagi kuulis ta vankrit juba õige lähedal kolisevat. Hobune oli vististi laisk ega viitsinud pikalt traavida.

Vello tasandas sammu.

«Kuhu nad küll lähevad? Mida nad kavatsevad nüüd öösel? Varandust nad siiski vist ei otsi. Aga mida tähendab see öine kohtumine tühjas majas?»

Läbisegi ristlevad küsimused jäid vastuseta.

«Head inimesed need ei ole!» oli Vello millegipärast kindel. «Kaugele nad ometi sõidavad? Viimati logistavad kogu öö! Ajavad hobuse kihutama — ja ma jään maha. Üksi. Pimedasse... Eksin ära...»

Vellol hakkas kõhe. Pelglikult heitis ta pilke kahele poole teed, nagu oleks sealt iga silmapilk midagi koledat oodata.

«Kas ma valges pelgaksin? Kus sa sellega! Muidugi mitte. Aga mis siis pimedas siin maanteel teisiti on? Ei midagi. Ainult ei näe. Ja ongi hea, et ei näe! Need seal ees ei näe mind kah! Nad ei teagi, et ma neil kannul olen!»

See mõttekäik rahustas Vellot. Samme pikemaks venitades kuulatas ta hoolega, kas vankrimürin ei hakka kaugenema.

Kui kaua on nõnda juba kõnnitud? Oma pool tundi tuleb tingimata ära.

Äkki jäi Vello seisma. Mis see tähendab? Kuhu vankrihääled kadusid?

Ei kostnud rehvide kõlinat vastu lahtisi kive ega kapjade müdinat. Nagu oleksid hobune ja vanker õhku tõusnud.

Ta kuulatas teraselt. Kas nad peatusid?

Ei! Paremalt poolt kostis hobuse puristamist. Keerasid ära!

Iga sammu juures jalaga maad kobades liikus Vello piki teepeenart edasi.

«Käes! Siit algab kõrvaltee!»

Pooljoostes lippas Vello paremale. Põõsaste vahele sõidetud rada oli rööpaline ja kohati porine.

«Ptruu!»

Jäid seisma!

Vello liikus nii ettevaatlikult kui oskas.

Hakkasid paistma hoonete ähmased piirjooned. Ühes aknas süttis valgus. Keegi rääkis midagi pominal. Veidi kaugemalt kostis ühetoonilist solinat. Nagu oleks suurest anumast aegapidi vett kallatud.

«Jõgi!» taipas Vello. «Suur-Masari! Teist siin lähedal ei ole.»

Ta oli jõudnud talu õuele hoonete varju.

Avanes uks ja, latern käes, astus õue tüse pikas seelikus naine. Kähku peitis Vello end aida nurga taha. Siiasamasse mõne sammu kaugusele oli jäänud peatuma ka hobune vankriga.

Mõlemad mehed kobisid majja. Laternahoidja jäi ukse juurde kohmitsema.

Äkki oleks Vello äärepealt karjatanud. Vankris liigutas end miski. Laterna ähmases valguses oli näha, kuidas üle kõrge laudkasti serva kerkisid pea ja õlad. Mingisugust riiet eemale visates kargas vankrisolija ühe ropsuga õuele.

Rein!

Vello sööstis talle vastu, aga juba kajas üle õue hele kisa:

«Varas! Võtke varas kinni!»

See tõukas Vello aida nurga varju tagasi.

Hüüdja oli laternaga naine. Rein polnud teda märganud. Ümber vaatamata pistis poiss punuma. Komistas siis ja kukkus. Juba olid naine ja väljatormanud mehed tal kallal. Rein nabiti kinni ja valgustati laternaga ta nägu.

«Näe, kus nadikael! Kes sa niisugune oled?» hüüatas naine tigedalt.

«Hulgus! Tuli öösel näppama!» tõendas üks meestest.

«Ja ise veel pioneer! Näe, rätik kaelas! Ma olen alati ütelnud: ei neist õigeid inimesi tule!» kädistas naine ühtesoodu nagu

vihane harakas. «Ma tänan iga päev jumalat, et ta meie poisile nii palju meelt ja mõistust on andnud, et poiss nende kampa pole läinud. Hullutavad küll, aga senimaani on, jumal tänatud, paras vemmal poisile ikka veel aru pähe pannud . . .»

«Mis sa laterdad! Leidis ka paraja aja . . . käratas käriseva häälega mees. «Pole meil mahti siin kohut pidada. Kuhu me selle krantsi paneme?»

«Kuuri kinni! Ja hommikul miilitsasse! Hea ette torgata, et näete, missugused nad teil kasvavad!» seletas naine rusikaga vehkides.

«See on õige mõte jah!» irvitas mees kahjurõõmsalt.

Rabelev Rein tiriti kuurini. Kräuksus uks, siis ragises riiv . . . ja Rein oli vangis.

Vello ei suutnud aru saada, mida see kõik tähendab. See oli ju hullem kui kõige pöörasem väljamõeldis!

Reinuga valmis saanud, hakkasid mehed tulema just selles suunas, kus Vello seina ääres kössitas. Kas tõesti märgati ka teda? Kas teha sääred?

Siiski ei! Hirmul olid ainult suured silmad olnud. Mehed lõid ukse lahti ja astusid aita.

Oli kuulda, kuidas midagi paigalt nihutati. Jälle õuele tulles kandsid nad enda vahel piklikku neljakandilist kasti. Võis arvata, et sellel on üsna kenasti kaalu, sest mehed puhkisid tugevasti.

Kast upitati vankrile. Siis toodi aidast veel teine, kolmas ja neljaski kast.

Vello ninasse tungis värske kala imalavõitu lõhna.

Kastitassijad panid vankri juures suitsud ette. Seejärel ronis vimmas seljaga mees veokile ja ütles:

«Paari tunniga olen kohal. Hommikuks jälle tagasi. Selle otsaga lõikame kõva kopika! Hüvasti siis!»

Hobune tõmbas vankri veerema ja pööras aisaotsad tuldud teed põõsaste vahele.

Kõhetu mees haaras kaevurakkelt laterna ja pidi juba naise järel majja astuma. Ent miski segas teda ja sundis keset õue kukalt kratsima.

«Oota . . . pea! Poiss seal . . . Laseks õige tal lipata?» kohmas mees poolsosinal naisele.

«Või veel!» kätsatas see kurjalt. «Sul hakkas hale või?»

«Mis hale nüüd, aga viimati kukub miilitsas plärama, et me siin öösel . . .» pomises mees kahevahel olles.

«Äh, kuula nüüd! Mis tal rääkida on, kui endal varguse eest vangimaja soolas! Küll ma seda asja seal seada oskan! Ja mis ta teabki! Noh, nägi, et vanker oli õue peal, ja pärast kuulis, et sõitis jälle ära . . . Mis keelatud asi see siis on?» vastas naine ja kadus tuppa. Viivu pärast järgnes talle ka vanamees.

Siis oli kuulda, kuidas uks lükati seestpoolt riivi. Mõne minuti pärast kustus aknas ka tulekuma.

Nüüd tuleb tegutseda!

Nobedasti jooksis Vello üle õue, otsides pimeduses kuuri, kuhu Rein oli kinni pandud.

Seal, aiavärava kõrval seisiski mingisugune laudadest lobudik. Vist tööriistade panipaik.

Vello surus end vastu kitsast ust ja kuulatas. Sees oli kõik vaikne.

«Rein!» sosistas ta hirmunult.

Nüüd kostis ukse tagant kobinat ja oli tunda, kuidas Rein teiselt poolt vastu ust liibus.

«Kes on?»

«Mina olen . . . Vello!»

Ja Vello hakkas kogu jõust sikutama tugevat roostetanud riivi. See ei andnud järele, ainult ragises pisut.

«Ei jõua!» sosistas Vello ahastades.

«Proovi uuesti,» kostis läbi ukselaudade Reinu julgustav sosin. «Suru veidi ust ka, ehk siis aitab!»

Kuigi Rein püüdis rääkida rahulikult, tundis Vello ometi, et ka sõber närveerib. Kuuri ukse taga kobistamine võis iga hetk perekonna jälle jalule ajada.

Teine katse lõppes samuti tulutult. Riiv oli nagu kinni tinutatud.

«Otsi mõni halg või kaigas. Toeta selle ots vastu riivi käepidet ja rõhu kogu kehaga peale. Küll läheb! Kus ta pääseb!» kuulis Vello jälle sõbra häält.

«Jajah, ma kohe!»

Ta leidiski aia äärest riidast paraja halu ja — riiv jooksis ragisedes tagasi. Rein oli vaba!

Aega viitmata haaras Vello sõbral käest ja juhtis ta üle õue põõsaste vahele.

Rattarööpais komistades ja porist vett üles pritsides jooksid nad ühe hingega maanteeni.

Pilved olid vahepeal edasi rännanud. Taevas särasid tähed alatasa vilkudes ja võbisedes. Kollakas-hõbedane kuu toetus servapidi kuuselatvadesse. Võis astuda julgesti. Polnud karta komistamist maanteele hõõrdunud lohkudes.

Ikka veel käest kinni hoides tõttasid poisid nii mis jalad võtsid küla poole tagasi. Mitu minutit ei räägitud sõnakestki. Mõlemad lõõtsutasid jooksust ja erutusest. Vello tõmbas keelega üle huulte. Need olid kuivad ja krobelised.

Viimaks ütles Rein:

«On see aga öö! Üks üllatus teise otsa! Kuidas sina siia said?»

Ja Vello jutustas sõbrale kogu loo.

Rein jälgis teda kõrvalt. Salgajuhi näolt paistis imetlust. Tema sinised silmad nagu oleksid öelnud: «Näe, missugune julge poiss sa oled! Ja me keegi ei osanud seda arvata!»

Kui Vello lõpetas, oli järg Reinu käes. Tema lugu olevat lihtne, nagu ta ise ütles.

... Vimmas turjaga mees pööranud sisse küla serval asuvasse talli, tulnud siis hobust talutades jälle välja ja hakanud lööma õues vankri ette rakendama.

Nähes, et vanker on kõrge kastiga ja et mees ei mõtle otse vankrisse istuda, vaid seab endale istepingiks üle kasti ulatuva lauajupi, torganud Reinule pähe mõte sõita võõraga kaasa. Muidu kihutab viimati käest ära! Ja kui vanamees veel korraks talli läks, pugenudki Rein vankri põhja visatud presendi alla.

«Nüüd on mul teada, mis asju nad ajavad!» naeratas Rein lõpuks. «Vankris olles kuulsin. Viivad kalu linna kellegi Minna juurde. See müüb maha. Aga mis kalad need on, sellest ma ikka veel tolku ei saa. Ja miks neid just öösel peab vedama?»

«Eks varastatud vist?» arvas Vello.

«Vist küll. Aga kust kohast siis?»

Sellele ei leidnud kumbki enam vastust.

Viimaks arvas Vello:

«Võib-olla hoopis püüdsid jõest. Ja päeval ei taha linna viia. Raiskab tööaega. Nüüd ju kibe viljalõikus käsil.»

«Ei tea,» venitas Rein. «Seda lugu tuleb poistega seedida. Peaks vist esimehelegi ütlema. Need ei ole ausad inimesed. Kuulsid, kui põlastavalt nad pioneeridest rääkisid!»

4

Varsti jõudsid sõbrad metsa vahelt välja. Hambuliste kuusesiluettide asemele ilmusid maantee äärde üksikud põõsad. Kuust valgustatud mätlik karjamaa näis üleni kaetud mustade ja hõbehallide laikudega. Nagu oleks tee kõrvale laotatud hiiglasuur mõlkis plekktahvel.

«Vaata, kuumaastik!» tõmbas Vello sõpra käisest.

Rein pidi tahtmatult naeratama. Karjamaa tuletas tõepoolest meelde piltidel nähtud musta-valge-laigulist kuupinda. Vellol on silma ja nuppu niisuguste võrdluste peale. Tema kirjandeid loeti tihtilugu klassile ette. Ja siis see följeton seinalehes! «Toomas-toriseja». Kogu kool muheles. Muheles Toomaski, kuigi alguses näitas Vellole rusikat ja lubas «kaelakiiget» teha. Millegipärast ta nii kaugele siiski ei jõudnud.

Juba tervitasid neid eemalt kolhoosihooned. See pikk valgete seintega on kindlasti karjalaut. Ja ümmargune kindlusetorni moodi ehitis on muidugi silohoidla.

Paremat kätt maanteed seisis üksik mustavate aknaaukudega maja.

«Kas lähme?» osutas Vello käega. «Või tuleme homme uuesti?»

«Lähme ikka! Asi jäi ju pooleli. Või oled sa väsinud?»

«Ei, ei ole!»

Poisid hüppasid üle kraavi ja liikusid mättalt mättale kareldes üksiku maja poole.

Hoone varjust eraldusid kaks kogu ja hakkasid kätega vehkima. Rein tasandas sammu. Mis see siis jälle peaks olema?

Kõhklemata tormas Vello tast mööda.

«Poisid! Meie poisid!» kilkas ta heameelest ja — patsatas samas pikali. Mätaste vahele peitupugenud roigas oli teinud oma töö. Aietades ajas Vello end jalule, kuid käijat temast enam ei saanud. Parem jalg oli saanud tublisti väänata.

Juba jõudsid kohale ka maja juures vehkijad: Toomas ja Jaan.

«Kuhu te jäite!» käratas Jaan. «Mina mõtlesin juba, et Vello jäi hirmu pärast kangeks ja sina hakkasid talle arsti otsima!» vadistas ta ühtesoodu ning pilgutas Reinule silma, nagu tahaks öelda: «Kas mul polnud õigus, ah?»

Rein heitis Jaanile laitva pilgu:

«Jäta Vello rahule. Temast sa veel kuuled!»

Toomas oli vahepeal kükitanud maas istuva Vello kõrvale ja rääkis temaga tasakesi ning rahustavalt. Alles nüüd taipas Jaan, et Velloga on midagi tõsist lahti. Kohe heitis ka tema sõbra kõrvale põlvili ja päris osavõtlikult:

«Jalg, jah? Tahad, ma mudin natuke? Ma oskan seda hästi!»

«Ah, tühja! Ehk läheb niisama üle!»

Siis võtsid Rein ja Toomas Vello endi vahele ja pooleldi kandsid ta maja juurde. Seal aitas Toomas sõbra seina äärde istuma.

«Kas lõhub hirmsasti valutada?» päris Jaan ning puudutas ettevaatlikult Vello jalga.

«Ei, ainult pakitseb,» vastas Vello, aga ta kulmud olid teineteisele õige lähedale tõmbunud. See rääkis, et jalg teeb üsna tublisti piina.

«Ma annan laagris sulle oma villase kampsuni. Vanaema toppis kaasa. Mässi ööseks ümber jala. Soe on hea!» lubas Jaan.

«Einoh, sõge mis sõge! Tormab nagu pöörane. Ega siin asfalt ole!» ei saanud Toomas torisemist unustada. «Võtame saapa ära. Paneme külma kompressi ... Mul hea suur taskukalts!»

Aga Vello upitas enda tervele jalale püsti ja tõreles:

«Mis te vahite mind nagu õuna pirni otsas! Hakkame otsima! Mitmes kivi see oli, Rein?»

Korrapealt tuli kõigile meelde, misjaoks nad südaöösel siin olid ja mitte telkides ei puhanud. Õigus jah! Saladus!

«Einoh, naljamehed! Pool ööd on ära ja ei tea ikka veel mõhkugi!» imestas Toomas.

«Ei jõudnud. Oli muud tegemist. Pärast jutustame,» selgitas Rein lühidalt.

«Siis on vahva!» pistis Jaan keksima. «Siis näeme meiegi seda imeasja. Me just tulime vaatama, et kuhu te nii kauaks... Läheb lahti!»

Rein juba kompas suuri krobelisi paelahmakaid. Toomas kükitas salgajuhi kõrval ja jälgis vaikides tema käsi. Vastu seina toetudes nihutas ka Vello end lähemale. Jaan võttis tal ümbert kinni ja soovitas:

«Ole minu najal.»

«Esimene kivi, teine, kolmas,» loendas Rein kivide vahekohti otsides.

«Kuues kivi!»

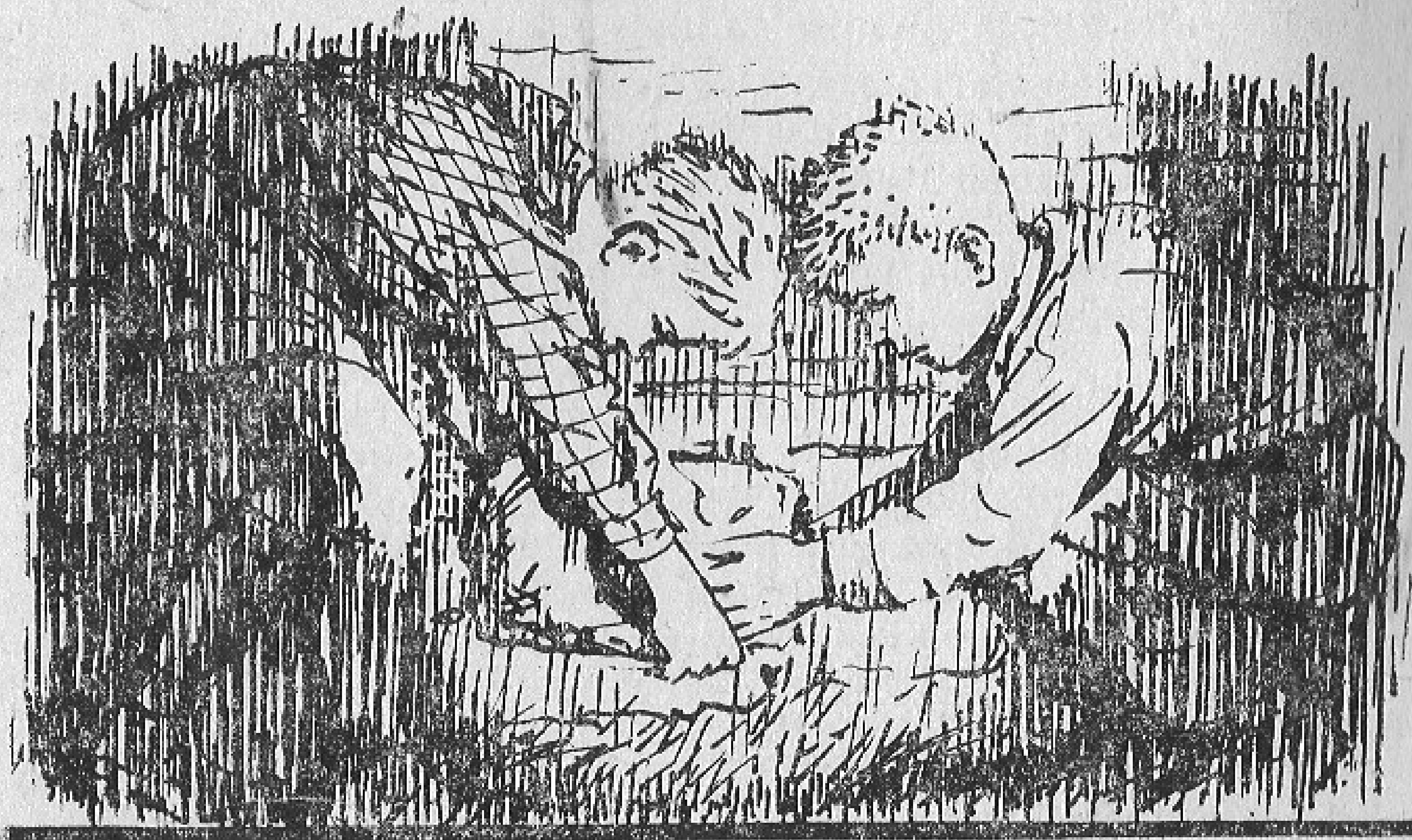
Toomas hoidis hinge kinni ja tundis, kuidas tal veri näkku tõusis. Vello unustas haige jala. Kogemata sellele astudes pidi ta hambad huulde suruma.

«Seitsmes kivi!» ütles Rein ja tõmbas kuuldavalt hinge nagu valmistuks ta sukelduma.

«Seitsmes...» õhkas Jaan.

«See on teistest väiksem ja... liigub!» hüüatas Rein.

Keegi ei öelnud sõnagi. Ainult Toomas tõmbas nauhti ninaga. Rein haaras oma pikkade tugevate sõrmedega kivi konarustest ja püüdis seda välja tõmmata. Raske paelahmakas hakkas vastu,

nagu hoiaks ta kadedalt oma saladust. Kuuldus ainult kivi kriginat vastu kivi.

«Oota, ma aitan,» puges Toomas Reinu kõrvale. «Loksutame, edasi-tagasi...»

Kaks meest on ikka kaks meest. Pikkamööda, otsekui vastu tahtmist nihkus paelahmakas oma pesast teiste kivide vahelt välja. Rein ja Toomas said talle juba käed serva alla pista. Veel viimane pingutus ja tõrges kivi kukkus tasase matsatusega alusmüüri äärde murule.

Vundamendis mustas pikergune auk.

Kohe tahtis Toomas torgata käe tekkinud avasse.

«Oota, pea!» lükkas Rein ta käe kõrvale. «Vaatame enne!»

Süttis taskulambi sinakas kiirtevihk. Selle valguses nägid poisid augu tagaseinas halli riideräbalasse mässitud piklikku lamedat eset.

«Ei tea, kas maksab puutuda?» ütles Vello närviliselt kulme kergitades.

«Einoh, mine tea jah...» pomises nüüd ka Toomas. Ootamatu takistus tegi ta pahuraks. Käeulatuses, aga võtta ei tihka! Kes teab, mis asi see on! Kui torgiks eemalt pika kepiga ja hoiaks end augu eest kõrvale?

Enne kui ta jõudis oma plaaniga lagedale tulla, sõnas Rein kaalutledes:

«Võib arvata, et Lembit ja Heino olid sõbrad. Ja plaaniga tahtis Lembit seda peidupaika Heinole kätte juhatada. Ega sõber siis sõbrale ikka halba soovinud!»

Otsustavalt sirutas ta käe avasse ja võttis paki välja.

Rõskusest pudedaks muutunud riideräbalast kukkus murule lame vaskkastike.

Toomas tõstis selle üles ja avas kaane.

Korralikult kokkuvoldituna lamas kastis midagi punast.

Ja Tooma põnevusest rabedad sõrmed harutasid lahti kaks punast pioneerikaelarätti.

5

Ootamatud sündmused peletavad une silmist. Nii võid olla üleval terve öö ega pane seda tähelegi. Katsu aga muidu südaöösel silmi lahti hoida! Mitte ei saa! Tee, mis tahad!

Seepärast pole ka midagi imestada, et viis matkajat vajusid unehõlma alles vastu hommikut. Räägiti ja arutati, käratseti ja pahandati. Tehti naeruks teiste oletusi ja püstitati ise uusi. Esitati kõige pöörasemaid arvamusi ja lükati need samas ümber. Salapärased rätid ja kahtlased kalavedajad. Kaks keerulist lugu. Ja kumbagi ei oska lahti harutada.

Endel tõi lõkke äärde isegi paberi ja pliiatsi ning kirjutas kõik faktid ritta. Küll ta siis rühmitas neid igaviisi, tegi tähtsamatele rõngad ümber ja vähemtähtsatele ristid ette.

«Võib oletada, et . . .» alustas ta kümneid kordi, aga õiget otsa ei saanud ka tema kätte.

Lõppude lõpuks võeti vastu ainus mõistlik otsus: minna magama ja hommikul värske peaga kõik asjalikult uuesti läbi kaaluda.

Aga kui sa pärast kauast ärkvelolekut viimaks pikali viskad, siis magad tõesti nagu kott. Puhutagu sul kõrva ääres kas või fanfaari, mitte väljagi ei tee sa sellest tühisest pirinast!

Esimesena lõi silmad lahti Endel. Telgis oli kuum ja umbne. Nii on see päikesepaistelistel hommikutel ikka, kui kuskilt tuuleõhku telgi alla ei pääse. Täna aga oli päike juba kesktaevasse jõudmas ja küttis nii, kuidas jaksas.

Endel kiskus ukse valla ja põgenes «kasvuhoonest».

Sellest rabinast ärkasid ka Jaan ja Vello. Siis ehmatati üles teise telgi rahvas. Toomas küll torises, aga palavus sundis tedagi end kibekiiresti telgist välja veeretama. Esimesed sõnad olid tal Vello jaoks.

«Kuidas sul jalaga lood on?»

«Hirmus õrn teine, aga tasakesi astuda juba võib. Näe, Jaani kampsun praegugi veel ümber.»

«Einoh, siis on hästi,» oli Toomas vastusega rahul, ent lisas ometi harjunud viisil: «Kes sind nüüd edasi aitab! Hakka jälle tassima!»

Eile öösel olid nad sõbra kätel laagrisse toonud. Kõige ees Jaan, siis Rein ja Toomas, nende ristamisi asetatud kätel Vello. Niisugune rongkäik oli Endli päris ära ehmatanud.

Päev näis algavat rahulikult, ilma vaidlusteta. Aga see ainult näis nii! Juba oja ääres silmi loputades hakkas Vello jälle arutama.

«Misjaoks need rätikud küll sinna müüri sisse peideti? Seda ei oska vist ilmapealgi ära arvata.»

«Noh, mängisid sihukest luuremängu: peidetud lipu otsimine. Lipuks olid kaelarätid. Pärast unustasid rätid sinna ja kõik!» oletas Jaan pikemalt mõtlemata.

«Kaelarätti ei unustata!» heitis Rein pahaselt.

«Ega kõik sinu moodi ole! Pilla-palla . . . ja jänes kah veel põues!» lisas Toomas.

«Mis sa nüüd . . .» müksas teda Vello, just nagu lepitada püüdes.

«Kuidas jänes põues?» solvus Jaan ja pani küünarnukini seebised käed sõjakalt puusa.

«Väga lihtsalt! Põues ja kõik!» selgitas Toomas rahulikult. Otsis

taskust kammi ja hakkas Jaanile rohkem tähelepanu kinkimata oma harjaseid siluma.

Kuigi Jaani arupärimine oli kõlanud üsnagi kurjalt, paistis siiski, et täpsemast selgitusest tolle jänese kohta ta suurt ei hooli. Tegi hoopis teist juttu. Palavast ilmast ja heast jahedast veest. Küllap meenus Jaanile öine vahelugu siinsamas laagris. Oodanud hulk aega Reinu ja Vellot, otsustati neile järele minna. Liisk näitas, et laagrit jääb valvama Jaan. Kuid Jaan ei tahtnud sellest kuuldagi. Sõdis lausa käte ja jalgadega vastu ning püüdis tõestada, kui hädatarvilik on tema isik luurajana.

Lõkke äärest selja taga mustava metsa poole piiludes oli ta nägu kohe hirmus tõsiseks läinud. Kahekesi teisi otsima minna on igatahes julgem kui üksi laagrisse jääda!

Ehkki Jaan ei öelnud ja hoopis muust seletas, said Endel Toomaga kohe aru, et sõbral on vesi ahjus. Naerab Vellot, aga endal püksid sõeluvad püüli. Säh sulle siis «mina ja mina»!

Nii jäigi Endel vabatahtlikult laagrisse lõkkevalvuriks.

Nõnda olid lood. Selge see, miks Toomas jänest meelde tuletas.

Pärast pesemist hakati hommikusööki valmistama: säristati sinki ja tehti paksu pruuni kastet sibulatega. Kõigil olid kõhud tühjad ja seepärast ei jäetud peakokka Toomast minutikski rahule. Kord ristis Jaan teda aegluse imeks, siis leidis Rein, et tuli on liiga nõrk, lõpuks arvas Vello, et Toomast oleks paras surma järele saata. Üksnes Endel oli vait ega vaadanud pajas mulle ajava sousti poolegi. Tema oma «nõrkusi» välja ei näita. Nalja ei tee ja vihaseks ei lähe, pabistama ei hakka ja hurraa ei karju. «Nagu puujumal posti otsas!» ütles ükskord Vello.

Viimaks ometi sai roog valmis.

Niipea kui kõhusopis juba natuke varju oli, algas oletamine ja arutamine uuesti. Kaelarättide osas lõpetas selle niivõrd lihtne ettepanek, et pärast oli üsna arusaamatu, kuidas sellele varem ei tuldud.

«Uurime välja, kes need Heino ja Lembit on. Mina arvan, et peaksid selle küla poisid olema!» pahvatas Jaan, kes pärast jänese-juttu oli silmatorkavalt sõnavaeseks jäänud.

Tõepoolest! Ja siis saab asi korrapealt selgeks!

«Einoh, üks mehejutt üle tüki aja!» hüüdis Toomas tunnustavalt. Sõnu saatis tüseda kämbla vägev laksatus vastu Jaani kleenukest pihta.

Jaani nägu lõi õhetama. Võib-olla mehisest müksust, aga kindlasti andis selleks rohkem põhjust Tooma kiitus.

«Kuidas niisuguse uurimisega hakkama saada,» kahtles Vello. «Viimati küsi kõik külapoisid üksipulgi läbi: «Oled sa Heino?» «Oled sa Lembit?»»

«Ei. Miks! Lähme kooli direktori juurde. Tema teab ju hästi

siitkandi poisse!» otsustas Rein. Ja näis, et salgajuhi ettepanek oli igati arukas. Ainult Endlil paistis veel midagi südamel olevat. Ta polnud siiamaani poolt ega vastu öelnud. Üks käsi harali sõrmedega juustesse lükatud, teine põlvel, esimene sõrm sirge — nii istus ta juba tükk aega enda ette maha vahtides. Ja poisid teadsid, et Endel nüüd pingutatult mõtleb. Tema juba uisapäisa oma arvamist välja ei pasunda. Enne kaalub mitut kanti nagu Toomaski. Vahe on ainult selles, et Toomas sageli jääbki arutama, ei saagi ülesandest jagu. Endel aga leiab enamasti ikka lahenduse või hüva nõu.

«Miks me just lapsi peame otsima?» küsis Endel viimaks ja tõstis sõrme üles, nagu ähvardaks ta sõpru niisuguse mõtte pärast.

«Kuidas miks?» ei saanud Jaan aru. «Arvad, et siinpool kannavad ka vanaisad kaelarätte!»

Endel ei lasknud end vahelehüüdest segada. Iga sõna juures sõrmega õhku torkides hakkas ta selgitama:

«Karbike plaaniga oli roostetanud. Esimene fakt! Kasti ümber mässitud riie oli pehastanud. Teine fakt. Selle põhjal võib oletada, et . . .»

Siin tegi Endel pausi, nagu oodates, et teised ülesande edasi lahendavad.

Rein ütleski kohe:

«Sa arvad siis, et need on palju aastaid seal seisnud?»

«Jah. Vähemalt kümme aastat!»

«Siis peaksid Heino ja Lembit olema praegu üle kahekümne!» pahvatas Vello.

«Arvesse võttes kõiki teadaolevaid tõsiasju, tuleb seda tõenäoliselt oletada!» kõlas Endli igati soliidne vastus. Vahel olid poisid koolis Endliga päris hädas. Teevad näiteks tehnikaõhtu ja Endel peab seal midagi jutustama, selgitama. Tema aga räägib niisugust keerulist keelt, et pane talle või tõlk kõrvale.

Nüüd lõi Rein endale tubli laksu vastu põlve ja tõstis samuti sõrme püsti:

«Siis on kõige õigem minna kolhoosi esimehe juurde! Üks tee — ja kaks asja! Pärime Heino ja Lembitu kohta ning räägime kalavedajatest!»

«Mina mõtlen, et neist meestest ei tasu küll rääkida,» arvas Vello, kes halba enamasti uskuda ei tahtnud. «Pole ju midagi kindlat!»

Arutamisele panid punkti Rein ja Endel, kinnitades, et siiski võiks esimehele nimetada, sest mine tea . . .

Kõigile oli ütlematagi selge, et laagrivalvuriks tuleb jääda Vellol. Väänatud jalg ei ole naljaasi. Seda peab vähemalt ühe päevagi laskma paraneda ja puhata.

Seetõttu olid ettevalmistused kolhoosi esimehe jutule minekuks hoopis iselaadi. Toomas lippas metsa, lõikas sealt kõvera konksuga kepi, laasis okstest puhtaks ja nikerdas koore sisse, otse konksu alla Vello nimetähed.

«Võta! Ikka kindlam astuda, kui tahad paar sammu teha!»

Rein ja Endel lubasid Vellole kolhoosist õunu osta. Võib-olla saab jalale salvigi.

Jaan kohmitses hulk aega oma seljakoti kallal. Kogu kraam tuli enne välja tõsta, kui puutus näppu rätikusse mähitud suupill. Seda ei raatsinud Jaan kellelegi mängida anda. Viimati ajavad liiva sisse! Nüüd ulatas ta suupilli Vellole:

«Võta ja puhu vahepeal. Muidu hakkab sul igav!»

Siis tõi Rein telgist vaskse kastikese. Mõlemad punased kaelarätid laotati korraks murule. Ühe nurgal oli tilluke sinine tindiplekk. Teisel serv veidi katki kärisenud. Ent rebenenud koht oli punase niidiga ilusasti jälle ära parandatud.

Kes neid võis küll kanda? Kümmekond aastat tagasi käis sõda . . .

Hoolega lapati rätikud uuesti kokku ja peideti kasti. Kasti libistas Rein taskusse.

Kepile toetudes ja suupilli käes hoides vaatas Vello sõpradele nii kaua järele, kuni nad esimeste majadeni jõudsid. Lonkas siis lõkke äärde ja puhus pillile hääled sisse. Millegipärast tuli kõigepealt meelde «Väikese trummilööja» viis.

6

Kolhoosi esimees oli pikk ja noor. Üle kahekümne viie ei saanud talle kuidagi anda. Päikesest ja tuulest pleekinud kulmude alt vaatasid vastu hallid silmad. Nende järelemõtlik pilk peatus kordamööda igal poisil, nagu tahaks noormees külalisi tükiks ajaks meelde vajutada.

Noormehe sinisel pluusil sädeles punakuldne komsomolimärk.

Algul oli esimees parasjagu imestunud, et poisid just teda otsivad. Siis aga naeratas ta koduselt ja sõnas käsi laiutades:

«Ega midagi! Kuulame ära. Niisugune suur delegatsioon. Ei seda passi tagasi saata! Astuge sisse. Ma tulen kohe järele!»

Ja poisid marssisid julgesti läbi kontori otse esimehe kabinetti. See oli ruumikas, heleda tapeediga tuba, mille aknad avanesid aeda. Üle aknalaua vaatasid tuppa tumepunased daaliad. Akna all oli laud telefoni, mitmesuguste paberite ja kirjutustarvetega. Vaasis rõõmustasid silma mitut värvi põllulilled.

Toa teises otsas laiutas kulunud nahkkattega diivan. Ovaalse kõverate jalgadega laua ümber seisid mõned toolid. Keset lauda oli viisnurksel alusel väike punalipp ja jälle vaas aasalt nopitud õitega.

Poisid istusid diivanile ning hakkasid ajaviiteks silmitsema seinale riputatud tabeleid.

Möödusid mõned minutid. Siis oli kontorist kuulda raskeid samme ja jämedahäälset juttu.

Uks prahvatas lahti. Esimehe kannul surus end tuppa pikk vimmas vanamees.

«Nii et sa siis, esimees, tahad mu eide ikka tõejutt tööle kupatada! Aga mina ütlen, et see nõks ei lähe läbi! Tõbist ei tohi sundida. Seda keelavad kõvad seadusedki!» põristas mees rahulolematult.

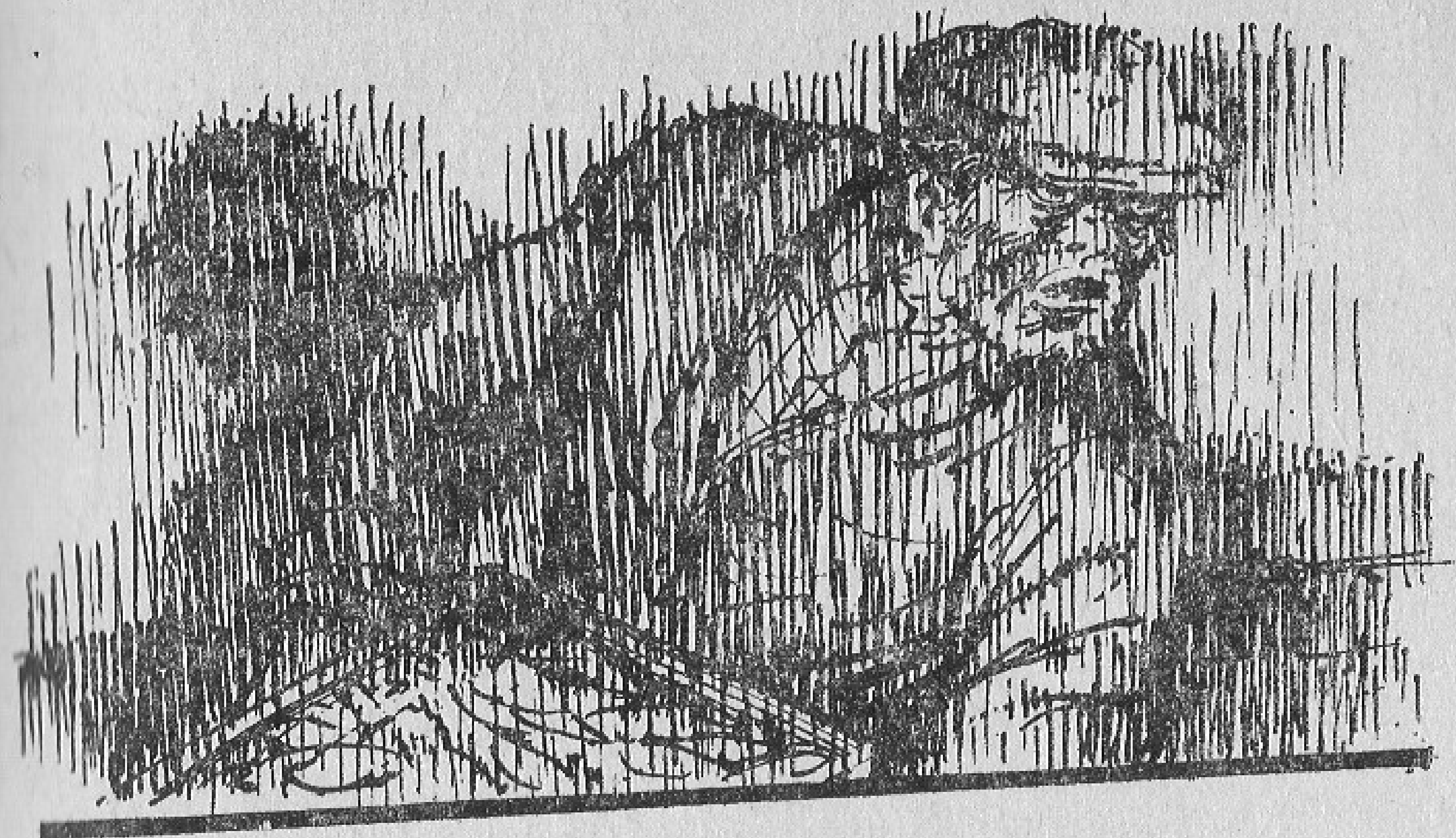
«Kuidas haige?» imestas esimees. Järgmistes sõnades oli juba parasjagu pilgetki: «Oma kartulimaal rassib mis hirmus, aga kolhoosiaia jaoks on tõbine!»

Pikk vanamees tahtis hakata vastu vaidlema, ent märkas siis diivanil istuvaid poisse.

«Ohoo!» kissitas ta nende poole silmi. «Mis sul siin on, lasteaed või . . .» naeris ta kärisevalt oma nalja. Lõi endale käega plaksti otsaette ja ütles esimehele:

«Näe, tuleb meelde . . . Eile õhtul läksin va Kala-Mihkli poole õlut mekkima. Seal saime õue pealt ühe poisihulguse kätte. Kohmitses teine aida ukse taga. Tahtis vist Mihkli jalgrattale küüned külge ajada!»

Rein kargas püsti. Ta päikesest põlenud nägu oli tõmbunud veelgi tumedamaks.

«Miks te valetate!» hüüatas ta etteheitvalt.

«Mh? Mis asja?» ei saanud vanamees äkki aru ja keeras end Reinu tunnistama.

Korraga muutus ta nägu tigedaks ja põselihased hakkasid koos habemetüügastega võbisema.

«See . . . see on ju seesama hulgus! Kust sa, häbematu krants, siia said!» puhkis ta vihaselt ja astus Reinule lähemale, nagu tahaks ta poissi uuesti kinni nabida.

Jaan surus end hirmunult Tooma selja taha diivani nurka.

«Ma pole mingi hulgus!» käratas Rein.

Ka Endel oli üles hüpanud ja seisis nüüd Reinu kõrval. Kurjalt vaatas ta võõrale näkku.

«Teil ei ole mingeid fakte, mis lubaksid meie salgajuhti nimetada hulguseks!» ütles Endel mõjuka ning ametliku häälega.

«Aga mis ta, sinder, öösel võõra õue peal kolab?» muutus vanamees veel kraadi võrra vihasemaks.

«Oli tarvis . . .» vastas Rein tähendusrikkalt. Ja lisas nagu muuseas: «Aga mis kalakaste teie öösel linna vedasite?»

Nüüd näis vanamehel õhust puudu tulevat. Ta tegi suuga paar ahmivat liigutust. Toibus siis ja viibutas oma suurt rasket rusikat:

«Mis see sinu asi on, ninatark! Sa ära käi rattaid hiilimas!»

Ja üllatunult seisva esimehe poole pöördudes selgitas ta virila muigega:

«Aitasin Mihklil kaste laduda . . . Aga see poisinatt ajab siin teab mis jama suust välja. Vaata, et viimati sinulgi pole siit mõni asi tasku aetud. Sihukesi rajakaid ei või eladeski uskuda!»

Midagi lahtijäänud hobusest pomisedes kahmas vanamees toolilt oma võidunud soni ning kobis uksest välja.

Veidi aega oli toas vaikne. Esimees vaatas üksisilmi Reinule otsa. Tundus, nagu tahaks ta proovida, kas poiss suudab tema ainitist pilku välja kannatada. Vaatas, vaatas, siis astus lähemale. Ta nägu oli väga tõsine.

Poisid kohmetusid. Iseäranis Rein ja Endel. Kas nad rääkisid vana inimesega häbematult? Ja esimees on seepärast pahane. Või usub ta tõesti, mida siin Reinule süüks pandi?

Esimehe sõbralik hääl rahustas külalisi.

«Rääkige nüüd, poisid, mis lugu see öösel oli? Ärge ainult luisake!»

Solvunult kargas Rein jälle püsti. Ent sobiv vastus ei tulnud otsekohe keelele.

Esimees muigas, haaras poisil käsivarrest ja surus ta uuesti istuma.

«Hea küll, hea küll! Usun. Laske tulla!»

Ja Rein jutustas, et tema koos Velloga — see, kes praegu nende laagrit valvab — kuulsid öösel kahte meest tolles üksikus majas rääkivat. Siis järgnes kogu loo täpne kirjeldus. Viimaseks peatükiks oli kuurist väljapääsemine.

Jutustuse ajal ei võinud esimehe näolt midagi välja lugeda. Ainult see, et Kala-Mihkel Vello aevastamise peale jooksu pistis, pani kuulaja suunurgad korraks liikuma.

«Mis nüüd...» mõtlesid poisid, kui esimees loo lõppedes üles tõusis ja paar korda üle toa kõndis.

«Paistab, et meie kahtlustel oli tõepõhi all!» sõnas esimees rohkem endale kui poistele.

«Mis kahtlustel?» tahtis Jaan lähemalt teada.

Sellele esimees ei vastanud. Kõndis veel mõned korrad seinast seinani, jäi siis poiste ette seisma ja küsis uurivalt:

«Aga mis teil öösel tolle maja juurde asja oli?»

«Meil ... Mina leidsin ...» alustas Jaan innukalt. Ent Rein tegi käega keelava liigutuse ja Jaani suu vajus lukku.

Esimees naeratas mõistvalt. Eks juhtus temalgi poisikesena käike ja seiklusi, millest teistele ei tihanud rääkida, kuigi neis midagi halba ei olnud.

«Kas te seda kalade lugu tahtsitegi mulle jutustada?»

«Seda ... ja ühte teist kah veel!» kostis Rein.

Seepeale istus esimees poiste juurde toolile.

«Õigesti tegite ...»

«Aga mis mehed need siis on?» ei läbenud Jaan kuulata.

«Need mehed varastasid kolhoosist kala ja viisid linna. Seal sahkerdas mingisugune spekulant need maha. Meie kolhoosil on jõe ääres kalapüügibrigaad. Peale Mihkli on selles veel tema

naine ja vanem poeg. Ja seesama Mihkel kurdab kogu aeg, et tema püügiplaani täita ei jõua. Nüüd tuleb välja, kuidas asi tegelikult on! Sokutab kala salaja linna. Kustas, see, kes siin oli, on tema sugulane ja meil tallimeheks. Mis tal siis viga oli öösel hobust võtta ja vedamas käia. Inimesed rääkisid küll üht ja teist, aga päris selgeid tõendeid ei olnud.»

«Vaata, kus sulid!» purskas Jaan.

Esimees noogutas:

«Just, sulid!»

«Mina arvasin seda kohe!» tõendas Jaan võidukalt.

«Einoh, sina muidugi...» ei saanud Toomas torkamast loobuda.

«Kas meie tunnistusest aitab?» päris Rein. Ta juba kahetses, et polnud Kustasele kõvemini öelnud.

«Aitab! Muidugi!» vastas esimees ja sirutas kõigile kordamööda käe.

«Aitäh! Täitsa poisid! Võitlejad. Jah, just võitlejad! Nüüdki käib veel võitlus. Petiste ja sulide vastu. Nii et alati tuleb valvas olla!»

Seejärel ruttas esimees toast välja. Oli kuulda, kuidas ta kontoris korraldusi andis.

«Ja mis nad seal üksikus majas siis tegid?» ei osanud Jaan ikka veel otsa otsaga kokku viia.

«Einoh, sulle tee kõik puust ette... Mihkel ei tahtnud Kustase juurde tulla. Kartis, et äkki keegi külarahvast näeb. Eks siis leppisid kokku, et käivad tühjas majas kohtamas. Et kas kala on ja kas hobust saab ja...» seletas Toomas hästi pikkamööda ja niisuguse häälega, nagu räägiks ta oktoobrilastele.

«Kohe oleks tulnud nad kinni võtta! Oleksin mina seal olnud, ma...» Jaan oli puhevil ja sõjakust täis.

Aga Endel tegi Jaani poole soliidse kummarduse ja ütles mesimagusa häälega:

«Kui te ehk suvatseksite vait olla! Meie juba teame teie äraarvamata suurt julgust!»

Poiste naerupahvaka katkestas esimehe tulek.

«Nüüd siis laske kuulda, mis uudiseid teil veel oli.»

7

«Meie... meie tahtsime küsida,» alustas Rein kobades, «kas teil on kolhoosis kahte poissi või kahte meest...»

Siin Rein takerdus. Talle tundus see järelepärimine nii tühisena ja ebatähtsana. Lihtsalt naeruväärne võrreldes sellega, missugusest olulisest loost neil varem juttu oli! Rein ei armastanud üldse

asju suureks puhuda. Praegu aga tundus talle, et sellel uurimisel on niisugune maik juures. Tülita esimeest tööajal! Nagu tal muud teha ei oleks, kui poiste asju klaarida. «Aga peidetud kaelarätid ei ole siiski nii tühine asi!» kinnitas Rein kohe endale ja ütles selgesti:

«Tahtsime küsida, kas teil elab siin keegi Heino?»

Kuid esimees ei hakanud hoopiski naerma, vaid kuulatas tähelepanelikult.

«Jah. Sellenimelisi on meil isegi mitu. Oodake,» ja esimees loetles sõrmedel: «Üks Mägedil, teine seal tee otsas, kolmas siin. Jah. Kolm Heinot on meie kolhoosis.»

Niisugust vastust polnud poisid oodanud. Kolm Heinot! Leia nüüd see õige üles! Kui ta üldse siin ongi!

«Aga kas Lembit ka on?» päris Rein edasi.

Nüüd viivitas esimees vastusega. Poisid nägid, et ta üllatus, muutus tõsiseks ja vaatas neid senisest suurema huviga.

«Ei,» sõnas esimees tasa. «Aga aastate eest elas siin kandis küll Lembitu-nimeline poiss.»

Tuppa tekkis vaikus. Rein ei osanud enam midagi küsida. Mida ette võtta? Vist kõigi kolme Heinoga jutud ära rääkida? Rein vaatas nõuküsivalt kaaslastele. Endlil oli käsi jälle põlve otsas ja sõrm püsti.

«Aga kas sellel Lembitul oli sõber Heino?»

«Oli! Hea sõber!»

Vastus Endli küsimusele tuli kiiresti. Esimehe sõnades ei olnud kübetki kõhklust.

«Ja kas see Heino, Lembitu sõber, on ka praegu siin kolhoosis?»

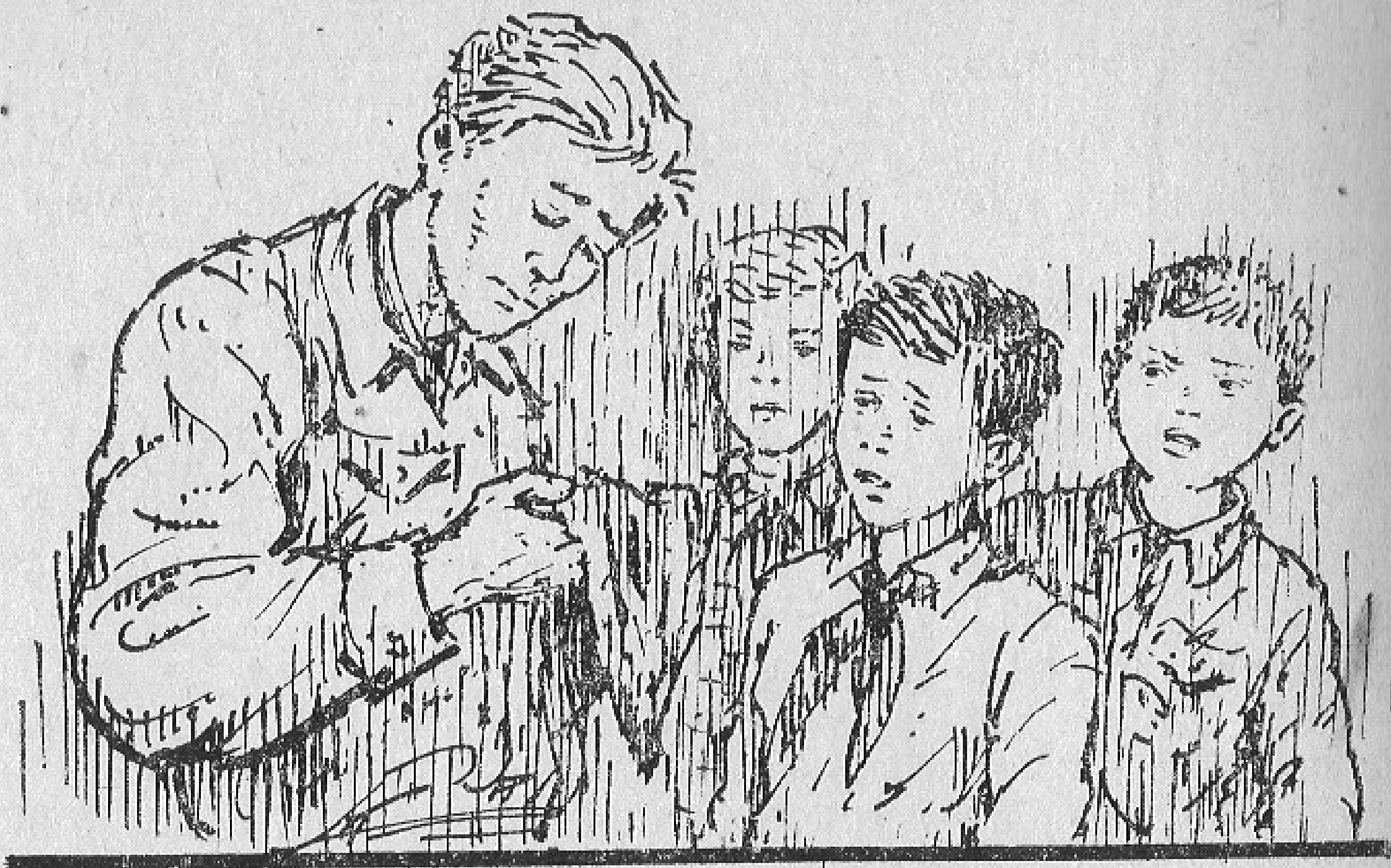
«On.»

«Noh, siis on kõik korras!» hüppas Jaan püsti ja välgutas nii võiduröõmsalt silmi, nagu tuleks teda selle eest tänada, et olukord nõnda hästi lahenes.

«Kas temaga, Heinoga, saab praegu kohe rääkida?» Rein nihkus diivani serva pidi esimehele lähemale.

«Saab!» vastas esimees sügavasti hingates. Ta pööras pea ning jäi üksisilmi aknast välja vaatama. Näis, nagu oleks ta mõtteis rännanud kuskile kaugele, kaugele. Ja seal kaugel on palju raske ja kurba, kuid samal ajal ka palju head ja ilusat. Alguses tardus ta ilme karmiks. Siis aga pehmenesid noormehe näojooned, otsekui oleksid aknast hoovav päikesepaiste ja õite ilu neid paitanud.

See muutumine oli Endlile nii tuttav. See oleks nagu pärit isa näolt, kui taat jutustab oma sõbrast tankistist. Mehest, kes üksinda võitles viie fašistide soomusmasinaga. Selles ilmes on

uhkust, armastust, ülevust, aga ka ränka kurbust, sest sõber langes ebavõrdses lahingus.

Esimees kiskus oma pilgu aknalt.

«Saab. Muidugi saab!» kordas ta hajameelselt.

Õues prahvatas tööle mootor. Nagu oleks see aidanud tal laokil mõtteid kokku koguda, küsis esimees naljatades:

«Aga miks te kõike seda pärite? Mingi põnev saladus või . . . või toote terviseid?»

«Saladus! Just saladus!» ei suutnud Jaan jälle paigal püsida.

Rein kõhkles. Kuidas alata?

Ja endale aru andmata, miks ta just nõnda toimib, pistis Rein käe taskusse ning tõmbas välja vaskkastikese.

Kerge klõpsatusega avanes kaas. Ettevaatlikult tõstis Rein kastist kaks punast kaelarätti.

«Me leidsime need.»

Järsu, just nagu ehmunud liigutusega tõusis esimees püsti. Ta huuled olid kõvasti kokku surutud. Kiiresti sirutas ta käe ja haaras Reinult kaelarätid.

Mõni hetk hoidis noormees neid enda ees. Siis sulgusid ta pruunid tugevad sõrmed.

Aeglaselt tõstis ta rusikaisse surutud kaelarätid ja suudles neid. Esiteks üht, siis teist.

Ka poisid olid püsti tõusnud.

Toas oli äkki väga pidulik.

Aknast sissevoolavas päikeses leegitsesid kaks punast pioneerirätti. Nii leegitsesid punased võidulipud tööliste karedates kätes Suure Oktoobri päevil. Ja lahingusse minevate polkude lipud Suure Isamaasõja rinnetel. Ja punased kangad praegu suurehitustel. Nii leegitsevad punased lipud kogu maailmas. Seal kannavad neid vabaduse eest võitlevate tööliste parkunud krobelised käed.

«Teie olete Heino!» kostis Endli vaikne ja imestav hääl.

«Jah, mina olen Heino,» vastas esimees niisama tasa.

Õrnalt, nagu võiksid ta tugevad käed kogemata lõhkuda kalleid esemeid, laotas noormees mõlemad kaelarätid lauale.

«See siin, rebenenud servaga, on Lembitu oma. Kulakute pojad tulid talle metsa vahel kallale. Tahtsid rätiku kaelast ära kiskuda. Aga ei saanud. Peksime nad minema!»

Ja hellitavalt silis ta käega üle punase kolmnurga. Hetkeks peatusid sõrmed rebenenud serval. Ent ruttasid kiiresti edasi. Nagu oleksid nad puudutanud armi, mis jutustab küll paranemisest, kuid mida puudutades jookseb sinust ometi läbi terav valuline tuksatus.

«See aga on minu pioneerirätt. Siin nurgas, näete, on tindiplekk. Pesin ja pesin, aga ära ei tulnud. Needsamad rikkad perepojad pildusid mind tindipottidega. Kogu kuue ja püksid rikkusid ära. Aga kaelarätti õnneks lausa ei tabanud.»

Teisel pool lauda seisid Rein, Toomas, Jaan ja Endel. Silmi kõrvale pööramata vaatasid nad kahte pioneerirätti. Ja kui esimees vaikis, tundus neile, nagu jutustaksid need kaks pioneerirätti neile edasi esimesest nõukogude aastast meie sünnimaal. Jutustaksid võitlusest rahvavaenlastega. Jutustaksid kahest võitlejast, pioneeridest Heinost ja Lembitust.

End mälestustest lahti rebides tõstis esimees järsult pea.

«Kust te leidsite need rätikud?»

Kiirustades ja üksteisele vahele rääkides jutustasid poisid kõik, mida nad teadsid.

Kuulates noogutas esimees aeg-ajalt, nagu oleksid muist üksikasju talle tuttavad.

Kui poisid lõpetasid, ütles ta:

«Selles üksikus majas elas Lembit oma ema-isaga. Taat oli uusmaasaaja. Majast jõudis ta valmis ehitada ainult ühe toa, siis tuli sõda. Tänavu viime ta töö lõpule. Üks kolhoosipere läheb sinna elama.»

«Kus Lembit on?» küsis Rein areldi. Oma sisimas tundis ta, et seda ei maksakski küsida. Miski ütles talle vastuse juba ette ära.

«Lembitut ei ole enam. See on pikem jutt. Sellest räägime hil-

jem...» sõnas esimees. «Te pole küsinudki, kuidas kaelarätid sinna peidupaika sattusid!»

Ja vastas kohe ise:

«Ka sellest jutustan hiljem, näiteks kas või...»

Koputati uksele ja lävele ilmus tütarlaps.

«Seltsimees Paju,» alustas tulija. Silmas siis laual lebavaid kaelarätte ja kaotas jutujärje. «Ee... jah... juhatuse liikmed on koos.»

«Hüva. Kohe algame!»

Tütarlaps heitis toasolijaile imestunud pilgu ja sulges ukse.

«Nii. Nüüd hakkame juhatusega nõu pidama, mida kalavarastega ette võtta,» ütles esimees. Voltis kaelarätid kokku, asetas kastikesse ja ulatas selle Reinule.

«Ei, ei!» tõrjus Rein. «Teie rätid.»

«Olgu pealegi! Hoidke oma hoole all. Eks pärast peame aru... Kus te laagris olete?»

«Metsaserval. Seal!» viipas Jaan ebamääraselt käega. Endel lisas juurde asjaliku täpsustuse:

«Võib oletada, et umbes 275 meetrit üksikust murdunud ladvaga männist kagusse.»

«Aa! Nägin jah esiteks seal kandis suitsu. Ma tulen õhtul teie juurde. Siis... siis teeme suure lõkke ja... ja ma jutustan teile Lembitust.»

8

Kiiresti, hoogu vähendamata rühkis piki rinnakut üles pikk sinises pluusis noormees. Kolhoosi viimaste majade juures oli ta teelt ära pööranud ja seadnud sammud otse üle kühmulise karjamaa. Nii sai otsem. Polnud vaja teepaela tujude järgi haake teha. Õieti öeldes ei olnud tõttamisel mõtet, sest õhtu on laiade piiridega mõiste ja hiljaksjäämist ei ole sellise kokkuleppe puhul karta. Aga ometi tahtis ta rutem pärale jõuda. Terve õhtupooliku oli ta lõkkest mõtelnud. Tundnud leegi soojust oma näol ja kätel. Näinud sädemeid tõusmas tumeda taeva poole... «Justkui kannaksin ise alles punast kaelarätti!» oli ta enda üle muianud.

Peagi hakkas paistma matkajate laager. Tulijale näis, nagu oleks ta hiiglasuures kinosaalis. Ümberringi on hämar. Tema ees heledas valguses aga askeldab salk poisse. Kes seab pada tulele, kes poeb telki, kes raiub oksi, kes räägib midagi ja annab sõnadele kätega hoogu.

Juba astub ka tulija ise ekraanile.

Tuul lõõtsus leegi kõrgemaks ja korraga nägid poisid, et külaline oligi kohal.

«Näe, kus te olete!» hüüatas Toomas. «Ja meie vahime tee poole, nii et silmad kibedad!»

Etteheide oli öeldud niisama naljaks. Tooma hääles oli palju rõõmu. Aukartlikult silmitses ta tulija pluusirinnale kinnitatud kahte ordenit. «Isamaasõda esimene järk ja Punane Täht!» sosistas Toomas Vellole kõrva.

Tulijale pakuti teed ja kuivikuid võiga. Vello hoidis kruusi. Rein valas katelokist kuuma vett. Endel ulatas suhkrutopsi ning Jaan nihutas lähemale kuivikuid ja võitoosi. Toomas aga pahandas teiste agaruse pärast: ajavad viimati puru ja prahti toidu sisse! Kuid õige põhjus oli hoopis see, et Toomale ei jäänud enam midagi pakkuda. Näe, missuguse vingerpussi võib aeglus mängida! Viimati esimees mõtleb, et tema on see viimane mühakas, kes ei tea, kuidas külalist vastu võtta.

Aegamööda kadus ümbrus ikka tihedamasse hämarusse. Juba suure päeva ajal taevavõlvile ilmunud valkjas kuuketas tõmbus nüüd kergelt kollakaks ning hakkas valgustama põlde, maju ja kadakakuhelikke karjamaal.

Esimees asetas tühja kruusi samblale. Poisid heitsid lõkkele uusi kuivi oksi.

Jäädi ootavalt vait. Leek soojendas mõnusalt nägu ja käsi. Aeg-ajalt tõusis tuleasemelt sädemeid nagu läikivaid killukesi. Keerreldes puurisid nad end pimedusse ja kustusid.

«Me oleme Lembituga koolivennad, kuigi teine elas teises külas. Mina seal metsa taga, Lembit siin,» alustas Heino pikka-

misi. Ta oli põlved tõmmanud lõua alla ja põiminud käed ristamisi ümber jalgade. Lõke heitis ta näole punaka vaskse kuma.

«Meie mõlema isad olid rikaste talumeeste juures sulasteks. Eks te ole juba kuulnud, kui magus see elu siis oli. Mäletan selgesti, et minu pükstel olid ainult paigad ja paigad. Missugune pükste esialgne riie võis olla, seda poleks mina küll suutnud kindlaks teha.

Neljakümnendal aastal, pärast juunipäevi, said meie isad maad. Laenu anti ka ja Lembitu taat pani kohe elumaja ehitamise käima... Mul ei lähe mu kaheteistkümnes sünnipäev vist elu lõpuni meelest ära! Sain siis endale esimese ülikonna! Kehvast riidest küll ja ema ise õmbles oma vähese oskusega... Aga ikkagi pintsak ja pikad püksid!

Meil Lembituga siginesid pähe hoopis kenamad unistused kui varem. Mitte enam peremehest, kes karjapoisile iga päev võmme kuklasse ei virutaks. Oh ei! Me pidasime ametiõppimise plaane! Lembit rääkis alatasa majade ehitamisest, mina aga aina mootoritest. Mäletan, kuidas Lembitu isa neid jutte kuulates ükskord ütles:

«Nii et meie poiss lööb maja üles ja Heino paneb mootorid sisse. Eks siis olegi elektrijaam valmis! Jaa, need on teil, poisid, head plaanid! Nüüd on mõtet sihukesi asju arutada!»»

Jutustaja tegi pausi ja kohendas lõket.

Poisid olid tahtmatult talle lähemale nihkunud. Nüüd istusid nad külg külje kõrval, toetusid üksteisele ja neil oli hea ning kodune olla.

Haaranud uesti ümber põlvede, ei öelnud Heino tükil ajal sõnagi. Nähtavasti rändasid ta mõtted jutustatust kaugele ettepoole. Viimaks jätkas ta aeglaselt:

«Järgmise aasta suvi jäi Lembitu taadile ka viimaseks. Ta läks linnatöölistega koos sakslaste vastu. Minu isa tapeti siit paarsada meetrit eemal metsateel. Kes võsa vahelt laskis, pole tänaseni teada. Isa oli külanõukogu esimees.

Fašiste oli meie kandis kõvasti sees. Aga metsadesse tekkis ikkagi partisanisalk. Kujunes niimoodi välja, et meie Lembituga olime neile sidemeesteks. Linnast ja teistest küladest meile toodud sõnumid andsime partisanidele edasi. Pidasime ka ise silmad-kõrvad lahti. Mida omakaitsemehed räägivad ja kuidas sakslaste väeosad liiguvad... Teadete edasiandmiseks oli kokkulepitud koht metsaserval. Harilikult oli vastuvõtjaks ja edasitoimetajaks meie endine koolijuhataja. Mäletan teda hästi. Tal olid üleni hallid ja hästi kahused juuksed. Käis, selg kühmus, nagu oleks tal kogu aeg mõni raskus turjal. Silmad olid meie Hallil, nagu me teda hüüdsime, helesinised ja naersid alati. Ka siis, kui ta meiega pragas.

Jah, isegi Hallist oli saanud sõdur! Kui me teda nüüd metsaserval kohtasime, paistis meile, et ta kõnnib sirgemalt kui varem!

Ühel päeval päris koolijuhataja meilt, kus me oma kaelarätte hoiame. Rääkisime talle ära, et kanname neid põues, särgi all.

«Peitke parem kuskile kindlasse kohta,» ütles ta seepeale murelikult. «Nii on väga ohtlik! Peitke tingimata ära. Küllap varsti kannate jälle julgesti pluusi peal!»

Andsin ka oma kaelaräti Lembitu kätte ja leppisime kokku, et ta otsib kaelarättidele oma kodukülas kindla peidukoha. Koolijuhataja soovitust mööda otsustasime veel, et parem oleks, kui meid nii tihti üheskoos ei nähtaks. Ajasime ju niisuguseid asju, mille pärast võis kergesti sisse kukkuda. Kui aga üks fritsude kätte satub, on teine, kellega alalõpmata ninapidi koos ollakse, ka kohe kahtluse all.

Et mina ka kähku teada saaksin, kuhu kaelarätid on peidetud, lubas Lembit peidukohast teha plaani ja panna selle õõnsa tamme sisse. See oli meie ammune peidupaik juba mänguaegadest peale. Siis sai vahel teineteisele suure saladuskatte all midagi hirmus tähtsat teatatud. Nii tähtsat, et seda võis ainult kirja teel ja peidupaiga kaudu teha!

Järgmisel päeval hiilisin siiasamasse metsa. Katsusin tammeõõnsuse läbi, aga plaani ei olnud. Viie-kuue päeva pärast pidime nagunii kokku saama ja seetõttu ma väga ei muretsenudki. Arvasin, et võib-olla Lembit ei leidnud veel parajat kohta või siis tuli mõni pakiline kodune toimetus vahele.»

Uuesti said Heinol sõnad otsa. Ta sirutas jalad lõkkele lähemale. Haaras Toomal ja Vellol ümber õlgade ning toetas selja vastu kändu.

Nii istus ta hulk aega lõkkesse vahtides. Ta oli jälle kaugel siit. Ja silme ees seisavad pildid, mis sunnivad jutustajat end koguma, enne kui neist teistele saab rääkida.

«Samal päeval tõi mulle keegi tütarlaps partisanidelt sõna, et vaja linnas ära käia, võtta sealt vastu teade ja viia see õhtuks Lembitu juurde.

Oli juba pime, kui ma Lembitu koju jõudsin. Sinnasamasse üksikusse majja seal rukkinurme ääres. Lembit otsis välja malenupud ja me hakkasime mängima. Vähemalt tegime, et mängime. Nagu oleks see kõige harilikum kahe sõbrapoisi kokkusaamine.

Saime teha mõned käigud, kui juba kostis väljast kobinat. Uks läks lahti ja lävel seisis meie koolijuhataja. Tal oli kepp käes ja vanad riideräbalad seljas. Mängis hädist vanainimest, kes palub headelt lastelt veidike kehakinnitust.

Lembit tõi lauale leiba ja liha. Külaline hakkas hea isuga sööma, nagu oleks ta tõesti poolnäljas teeline olnud.

Just siis, kui ma pidin oma teate edasi ütlema, kostis kojast jällegi kobinat. Koolijuhataja tõmbas kohe välja püstoli.

Käis vile — ja ühekorraga löödi lahti uks ning virutati sisse aknaklaasid. Igalt poolt vahtisid meile vastu automaadid.

Olime fritsudest ja omakaitsemeestest sisse piiratud.

Vastupanu oli mõttetu.

Tundsin, et koolijuhataja annab laua alt märku. Ta vaatas mulle tungivalt otsa, nõksas peaga ukse poole ja ma sain aru, et ta tahab öelda: «Vii ise teade metsa!»

Aga fritsud kavatsesid ka meid kaasa võtta. Ajasime vastu, kuidas oskasime. Et näete, mängisime malet, vanainimene tuli sisse ja palus süüa, andsime... Milles meie siis süüdi oleme?

Meie jutt muidugi ei aidanud. Omakaitsemehed olid koolijuhataja ära tundnud. Eks neil oli kerge arvata, et okupatsiooniaja alguses põranda alla kadunud koolijuhataja ei tule niisama heast peast oma õpilastelt süüa nuruma. Ja õpilased ei tunne teda ära!

Siis juhtus midagi lausa uskumatut! Seesama pikatoimeline Lembit keeras nagu välk laua poole ja tõukas lambi põrandale.

Tuba oli korrapealt pime.

Algas hirmus rüselemine. Keegi kukkus, keegi oigas. Kostsid lasud...

Hüppasin uksest välja ja pistsin jooksma. Mulle tulistati järele, aga õnneks ei tabatud.

Alles sügavas metsas julgesin korraks peatuda. Ahmisin õhku, süda peksis metsikult. Kohe tormasin jälle edasi. Põrkasin vastu puid, oksad nuhtlesid mind kogu aeg valusasti. Jooksin ja ise mõtlesin:

«Kas ma leian pimedas üles partisanide asukoha?»

Ma polnud seal varem üldse käinud. Teadsin seda paika ainult umbkaudu, kirjelduse järgi.

Noh, mitme tunni pärast jõudsin tuikudes kohale ja andsin teate üle.

Mõni öö hiljem lendas õhku üks fritsude laskemoonaladu meie kandis. Linnast toodud teates olidki näpunäited, millal seda on kõige parem teha.»

Heino Paju surus huuled kokku. Nähtavasti oli tal raske edasi jutustada.

Mets kohises vaevu-vaevu. Lõke ei praksunud. Kaks ronti põlesid hääletult. Poisid ei tihanud liigutada.

«Ma ei läbenud jääda partisanide juurde. Komberdasin hommikuks tagasi külla, et teada saada, kas Lembitul ja meie koolijuhatajal läks korda põgeneda.

Külla sisse minna ma ei julgenud. Pugesin tee äärde põõsastesse, et natuke aru pidada. Aga enne, kui ma midagi jõudsin otsustada, nägin, et sakslased viivad läbi küla kahte inimest.

Konvoi tuli vangidega lähemale. Ja ma tundsin ära, kes need kaks veriseks pekstud nägudega inimest olid. Lembit ja koolijuhataja!»

Jutustaja sulges silmad ja pomises:

«Võite arvata, poisid, missugune öö neil kahel seljataga oli... Aga nad astusid siiski püstipäi...»

Heino Paju avas silmad ja jäi vahtima oma käsi, millele ta pilk esimesena oli langenud.

«Tormasin nagu arust ära fritsude vahelt läbi otse Lembitu juurde. Ta huuled olid marraskil, üle otsaesise jooksis pikk punetav arm, särk oli puruks rebitud ja rinnal paistsid vorbid. Ta naeratas mulle ja sosistas: «Kas kõik on korras?» Noogutasin. Ma ei jaksanud ühtki sõna öelda. Siis haarasid konvoisõdurid mul kraest kinni ja ma lendasin kukerpalli kraavi.

Minu õnneks olid vangide saatjad sakslased. Nemad mind muidugi ei tundnud ega teadnud, et minagi olin õhtul seal üksikus majas olnud.

See oli minu hüvastijätt Lembituga. Järgmisel ööl lasti mu sõber koos koolijuhatajaga maha. Linna taga rukkipõllu ääres on nende haud. Pioneerid toovad sinna lilli.»

Lõke oli kustumas. Lühikesed leegikeeled otsisid hüpeldes asjatult endale toitu.

Lõkkelised olid unustanud ümbruse. Koos Heinoga rännati kaugele, aastate taha. Mindi Lembitu kõrval läbi vaikiva külatänava, mindi püstipäi.

Heino Paju võttis käed poiste õlgadelt ja heitis mõned oksad hõõguvale lõkkeasemele.

«Nüüd te siis teate kogu loo minu sõbrast ja pioneerist Lembit Rauast.»

Kuivad raod võtsid tuld. Muutus valgemaks ja soojemaks.

Pikkamööda tulid poiste mõtted tagasi lõkke äärde. Vello vabastas Reinu käsivarre, millest ta oli tahtmatult kinni haaranud. Endel viskas puruks muditud oksa eemale.

Igaüks neist tundis, et nad on saanud siin lõkke ääres endale uue sõbra. Võib-olla parema kõigist senistest sõpradest. Nad on saanud seltsimehe, kes jääb neile alati eeskujuks, kellest räägitakse austuse ja uhkusega.

Heino Paju tõstis pea. Ta pilk kohtus juhuslikult Jaani omaga. Kuid Jaanile näis, et esimees tahtiski just nimelt temale silmi vaadata. Nii oleksid tundnud ka teised, kui Lembitu sõbra silmad oleksid nende pilguga kohtunud.

Tüki aja pärast küsis Toomas:

«Aga miks te seda plaani siis üles ei leidnud?»

«Eks vist oli õõnsuse põhja kukkunud. Meil oli teadete peitmiseks üks väike õnarus. Karbike võis sealt alla libiseda. Sellel

õhtul ei tulnud mul pähegi Lembitult kaelarättide üle järele pärida. Ja polnud mahtigi.»

Heino Paju tõusis lõkke äärde püsti. Eredalt säratasid ta pluusirinnal kaks lahinguordenit.

«Ja edasi? Mis te edasi tegite?» ning Rein puudutas sõrmedega ordenite helkivat pinda.

«Ei midagi erilist. Sedasama, mida paljud teisedki. Sedasama, mida teiegi oleksite teinud.

Koju tagasi minna oli mul võimatu. Omakaitsemehed vangistasid veel samal päeval minu ja Lembitu ema ning otsisid mind kõikjalt taga.

Pugesin tihnikusse ja nutsin, nutsin...

Öösel aga hiilisin koju. Tahtsin nagu hüvasti jätta.

Piilusin lahtisest aknast sisse. Meie majja elama topitud sakslane kohmitses voodi juures. Võttis oma frentši seljast. Peitis püstoli padja alla. Siis läks kööki. Hakkas veega solistama.

Hüppasin läbi akna tuppa. Haarasin püstoli ja kadusin.

Läksin partisanide juurde. Esinesin komandörile. Palusin end arvata võitlejaks. Ta oli nõus. Kuhu tal oligi mind saata. Kodutut ja tagaotsitavat. Alguses õppisin relvaga ümber käima. Aitasin süüa teha. Siis olin vahipostiks. Pärast võtsid mehed mind oma käikudele kaasa... Võib-olla aitasin ka mõne sekundi võrra lähemale tuua fritsude lõppu!»

9

Hommikul olid matkamehed juba enne kukke ja koitu jalul. Esimesena ärkas Toomas! Vello lubas sellest erakorralisest sündmusest matkapäevikusse eri peatüki kirjutada.

Puhastati saapaid, harjati riideid.

Ja keskpäeval seisab kogu salk kolhoosistaadioni heleroheliselmurul.

Kerges tuules lehvib pioneerimaleva punasest siidist lipp. Selle alla on rivistunud kohaliku kooli noored leninlased.

Astub ette Rein. Nii palju on ootavaid silmi! Raske on rääkida. Kõik sõnad on ometi tuttavad, aga ikkagi lähevad nad meelest just niisugusel hetkel.

Aegapidi Rein rahuneb. Jutustab murdunud tammest, plaanist, leitud kaelarättidest.

«Meie anname need punased kaelarätid teile üle. Need on kalliks mälestuseks. Lembit Raud ja Heino Paju hoidsid kõrgel pioneeri au. Püüame olla kõik nende väärilised!»

Maleva ette astub pikkade patsidega tütarlaps. Malevanõukogu esimees.

Rein ulatab talle Lembitu ja Heino kaelarätid.

Tütarlaps pöördub maleva poole:

«Hoiame . . .» alustab ta, ent siis ei oska äkki edasi ütelda.

«Hoiame!» voogab üle maleva ridade üksainus sõna. Kõik said aru, mida nende malevanõukogu esimees ütelda tahtis.

Siis hüüab vanempioneerijuht:

«Kanname Lembit Raua alatiseks oma pioneerimaleva 1. rühma nimekirja! Ja kui anname raportdi, siis ütleme:

«Lembit Raud — langes kangelasena võitluses kodumaa vabaduse eest!»»

. . . Kõrgel helesinises taevas vidistavad valgerinnalised pääsukesed. Kaugelt kostab traktorimürinat. Metsa taga huikab rong. Siinsamas lähedal heliseb saag. Kuskil kilkavad rõõmsalt mudilased.

Meie inimesed on õnnelikud, sest nad on vabad, sest nad ehitavad.

Ja nii see jääb. Selle eest võitlesid Oleg ja Zoja ja Lembit. Selle eest võitles kogu nõukogude noorus. Ja kui vaja, võitlevad selle eest oma isade ja vendade kõrval jälle uued pioneeridkangelased!

1953